

ORVOSI KÖNYVTÁRAK

• MEDICAL LIBRARIES •

2023/4

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja
Official Journal of the Hungarian Medical Library Association
2023. december, 20. (63.) évfolyam, 4. szám

Az Orvosi Könyvtárak rovatainak tartalmi ismertetése | *Description of the Sections*

HÍREK | *NEWS*

Rövid tudósítások a könyvtárüggyel, egészségüggyel, kórházüggyel kapcsolatos újdonságokról

MOKSZ | *HMLA*

Cikkek a MOKSZ egészséget érintő általános kérdésekről

ESEMÉNYEK | *EVENTS*

Tudósítások a MOKSZ által szervezett, vagy MOKSZ tagok részvételével lezajlott rendezvényekről

HONLAP | *WEBSITE*

A MOKSZ honlapjának fejlesztéséről, érdekességeiről, újdonságairól szóló információk

KÉPZÉS, TOVÁBBKÉPZÉS | *EDUCATION, TRAINING*

Általános információk, tudósítások a MOKSZ által szervezett képzésekről, továbbképzésekről

BESZÁMOLÓ | *REPORT*

Tudósítások szakmai eseményekről

TUDOMÁNYMETRIA | *SCIENTOMETRICS*

Újdonságok a tudománymetria témaköréből

EREDETI KÖZLEMÉNY | *ORIGINAL ARTICLE*

Új, korábban máshol nem publikált tudományos eredmények bemutatása

ÖSSZEFOGLALÓ KÖZLEMÉNY | *REVIEW ARTICLE*

Egy adott kutatás (kutatási irányzat) által elért eredmények összegzése

REFERÁTUM | *REVIEW*

Tartalmi ismertetés cikkekről, művekről, az eredeti szerző eredményeinek, érveinek bemutatásával

KIÁLLÍTÁS | *EXHIBITION*

Beszámolók a MOKSZ tagjai által rendezett, vagy más – egészségüggyel, könyvtárral kapcsolatos – kiállításokról

INNEN-ONNAN | *BRIEF COMMUNICATION*

Beszámoló orvosi könyvtárakat, egészségügyet, orvostudományt érintő, közérdeklődésre számot tartó projektekről, jelenségekről, eseményekről

ÉRDEKESSÉG | *CURIOSITY*

Könyvtárakkal, könyvtárosokkal, neves tudósokkal, tudományterületekkel kapcsolatos, egyedi nézőpontból összeállított írások

ELMONDOM HÁT MINDENKINEK | *SO I'LL TELL EVERYONE*

Magánvélemények, privát gondolatok világunkról és a benne zajló eseményekről

ÉVFORDULÓ | *ANNIVERSARY*

Neves egyéniségek, rangos események jubileumai az orvosi könyvtárak, az egészségügy, az orvostudomány területéről

KÖZTÜNK ÉLNEK | *LIVING AMONG US*

Tudósítások környezetünkben élő népszerű, vagy kevésbé ismert, de az orvosi, egészségügyi, könyvtári szakterületen egyedi tevékenységet végző személyekről

ELŐDEINK | *PREDECESSORS*

Visszatekintés már nem dolgozó, vagy már nem élő könyvtárosaink életútjára

LÉLEKHÚR | *SOUL STRING*

Az egészségügy területén dolgozó, de valamely művészeti ágban is otthonosan mozgó munkatársak bemutatása

ÖTLETBÖRZE | *BRAINSTORMING*

Könyvtáraink fejlődését, napi munkáját segítő tapasztalatok megosztása

KÖNYVISMERTETÉS | *BOOK REVIEW*

Orvoslással, egészségüggyel kapcsolatos frissen megjelent, vagy ritkaságnak számító antik könyvek bemutatása

NEKROLÓG | *NECROLOGY*

Emlékezés közelmúltban elhunyt munkatársaink életútjára

NÉVJEGY | *INTRODUCTION*

Bemutatók a MOKSZ könyvtárak munkatársai számára

Tisztelt Olvasóink, kedves Kollégáink!

Amögöttünk hagyott tizenkét hónapra a legkevésbé sem mondhatjuk, hogy „ez a csönd éve volt” – BALÁZS FECÓ gyönyörű dalára utalva. Nagyon is pezsgő időszakot élt meg a MOKSZ közössége 2023-ban, melyet egy korábbi országos felmérésünk elemzésével kezdtünk. Ennek összegzése után már körvonalazódni látszott az egyöntetű szándék szövetségünk önálló megőrzésére. A tények ismeretében márciusi közgyűlésünkön elindult alapszabályunk ésszerű és szükségszerű módosítása, melyet a májusi országos értekezletünkön hitelesített szavazatával a tagság. Ugyanekkor tisztújító közgyűlést is tartottunk, ahol egy vadonatúj elnökség és ellenőrző bizottság kapott felhatalmazást közös ügyeink intézésére. Bár a látványos munkát hosszú hónapokon át nehezítette a cégbírósági nehézkes, de nem elkerülhető rutin adminisztráció, összeállt az immár legitim MOKSZ elnökség és Ellenőrző Bizottság, tagjai 2023. 3. számunkban be is mutatkoztak.

Az Orvosi Könyvtárak szerkesztőségében is örömteli változás kezdődött. Az elmúlt években tapasztalt nehézkes anyaggyűjtés után idén egyre több szerző kínálta fel önként publikációját kiadványunk számára. Hiteles bizonyítéka ennek mostani, decemberi számunk is, amelyben hűséges szerzőink mellett az új elnökség tagjai szinte kivétel nélkül felsorakoznak szakmai beszámolóval, könyvtáruk, vagy egy újonnan megjelent szakkönyv bemutatásával – utóbbi csipetnyi szubjektummal is fűszerezve. Sőt, új szerzőt is köszönhetünk DR. FÖLDESZ GABRIELLA színháztörténész, kritikus személyében, aki régi karácsonyok irodalmát fűzte fel jelképes adventi koszorúnkra. Eredeti közlemény rovatunk – szerzőjétől megszokott – művészi összeállítása, valamint *Lélekhúr* rovatunk valódi húrokat pengető írása is Karácsony üzenetét hordozza.

Összességében egy tartalmas, eredményekben gazdag évet zárunk most, kiadványunk hasonlóan gazdag tartalmával. Az idén lefektetett alapokra jövőre már bátran építhetünk.

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének mint közösségnek – benne valamennyi aktív és nyugalmazott kollégánknak személy szerint is –, továbbá mindenkinek, aki megtisztelteli kiadványunkat érdeklődésével, kívánok sok sikert, jó egészséget és kinek-kinek a saját alapjain eredményes építkezést 2024-ben!

Az Orvosi Könyvtárak szerkesztősége nevében:

GACSÁLYI-TÖLGYESI ÁGNES
főszerkesztő,
a MOKSZ elnöke

Tartalom

ROVATOK TARTALMI ISMERTETÉSE

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

/ GACSÁLYI TÖLGYESI ÁGNES

TARTALOM

HÍREK

MOKSZ

Infodémia contra jog a megbízható egészségügyi információkhoz. Vitaindító

/ GACSÁLYI TÖLGYESI ÁGNES

BESZÁMOLÓ

Focus on Open Science 2023 / PIRMANN TAMÁS

Tudományos konferencia BORSA GEDEON 100. születésnapja és az RMNy 5. kötetének megjelenése alkalmából

/ POGÁNY GYÖRGY

Fórum a nyílt hozzáférésű publikálás árnyoldalairól / ZACHÁR KRISZTINA

Kihívások és lehetőségek a műszaki tájékoztatásban / ALEXI ANNA

INNEN-ONNAN

Az Open Journal Systems bemutatása a Magyar Traumatológia, Ortopédia, Kézsebészet, Plasztikai Sebészet folyóirat új honlapja kapcsán / BALÁZSNÉ BALOGH ILDIKÓ

A felsőoktatási könyvtárak olvasói és feladatai a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtárának példáján keresztül / ORBÁN ZSÓFIA

EREDETI KÖZLEMÉNY

Hold a felhők felett. Néhány adalék gróf Vay Péter pap, diplomata, utazó, műgyűjtő katona-egészségügyi vonatkozású tevékenységéhez / POGÁNYNÉ DR. RÓZSA GABRIELLA (PhD)

30

LÉLEKHÚR

„A zene lelkem lélegzetvétele.” Terápia – hobbi – imádság / GACSÁLYI-TÖLGYESI ÁGNES

38

ÉRDEKESSÉG

Régi karácsonyok irodalmunkban (Nosztalgiazó ünneptörténet) / DR. FÖLDESZ GABRIELLA

41

Társasjátékok Ünnepe – egy hétvége, amin a felnőttek is csak játszanak

/ ORBÁN ZSÓFIA

44

KÖNYVISMERTETŐ

Könyvbemutató szubjektív elemekkel

/ VESZPRÉMI KÁROLYNÉ

48

SZERZŐI ÚTMUTATÓ

50

Contents

CONTENTS of the COLUMNS	2
EDITORIAL PREFACE / ÁGNES GACSÁLYI TÖLGYESI	3
CONTENTS	4
NEWS	6
HMLA <i>Infodemic vs. the right to reliable health information. Discussion starter</i> / ÁGNES GACSÁLYI-TÖLGYESI	11
REPORT <i>Focus on Open Science</i> / TAMÁS PIRMANN	18

<i>Scientific conference on the occasion of Gedeon Borsa's 100th birthday and the publication of the 5th volume of "Old Hungarian Prints"</i> / GYÖRGY POGÁNY	19
---	----

<i>Forum on the disadvantages of Open Access publishing</i> / KRISZTINA ZACHÁR	21
--	----

<i>Challenges and opportunities in technical informing</i> / ANNA ALEXI	22
---	----

BRIEF COMMUNICATION

<i>Presentation of Open Journal Systems based on the new website of the Journal of Hungarian Traumatology, Orthopedics, Hand Surgery, Plastic Surgery</i> / ILDIKÓ BALÁZSNÉ BALOGH	26
--	----

<i>Readers and tasks of higher education libraries through the example of the Semmelweis University Faculty of Health Sciences Library</i> / ZSÓFIA ORBÁN	28
---	----

ORIGINAL ARTICLE

<i>Moon above the clouds. Some additions to the military health-related activities of Count Péter Vay, priest, diplomat, traveller, art collector</i> / GABRIELLA POGÁNYNÉ DR. RÓZSA (PHD)	30
--	----

SOUL STRING

<i>"Music is the breath of my soul." Therapy – hobby – prayer</i> / ÁGNES GACSÁLYI-TÖLGYESI	38
---	----

CURIOSITY

<i>Old Christmases in the Hungarian literature (Nostalgic history of the feast)</i> / DR. GABRIELLA FÖLDESZDY	41
---	----

<i>Board Games Festival –a weekend, where adults also just play</i> / ZSÓFIA ORBÁN	44
--	----

BOOK REVIEW

<i>Book presentation with subjective elements</i> / KÁROLYNÉ VESZPRÉMI	48
--	----

AUTHOR GUIDELINES	50
-------------------	----

(fotó: Brátán Vera)

Hírek

November 12. – a Szociális Munka Napja

(forrás: Canva)

Az *International Federation of Social Workers* (Szociális Munkások Nemzetközi Szövetsége), amely napjainkban 77 országban – így Magyarországon is – rendelkezik tagszervezetekkel, már 1997-ben megjelölte november 12-ét a szociális munka napjaként, hogy felhívja a világ figyelmét azokra, akik az elcsúsztatásért, a segítségre szorulókéért dolgoznak.

A Magyar Közlöny 2016. évi 210. számában (2016. december 20.) jelent meg a 2016. évi CLXXX. törvény a Szociális Munka Napjának munkaszüneti nappá nyilvánításáról. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény, illetve a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt érintő módosítás alapján november 12-e a Szociális Munka Napja, amely a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézményeknél, szolgáltatóknál, illetve a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti

– ide nem értve a bölcsődei ellátást – és gyermekvédelmi intézményeknél, szolgáltatóknál, javítóintézeteknél munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban álló dolgozókra kiterjedően munkaszüneti nap. A Szociális Munka Napján a szociális intézményekben a folyamatos ellátást a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 102. §-a szerinti munkaszüneti napokra egyébként irányadó munkarend szerint kell megszervezni és biztosítani.

(forrás: <https://szocialisportal.hu/szocmunka-napja/>)

A 2016 decemberében megszavazott törvény értelmében 2017-ben ünnepeltük itthon először a szociális munka világ-napját november 12-én.

NASZVADI JUDITH író gondolatait idézve: *„Van ebben az országban nagyjából százezer ember, aki minden munkanap azért dolgozik, hogy azoknak is legyen esélyük az életre, akik valamiért a perifériára szorultak. Szociális ápolók és gondozók, szociális munkások, szociálpedagógusok és számtalan más, rokon munkakörben dolgozó ember. Láthatatlanok. A többségi társadalom azt sem tudja, mit csinálnak. Pedig elég sok mindent. Például pelenkát cserélnek, bevásárolnak, hozzásegítik az önálló életvitelhez az arra rászorulókat, élelmiszert osztanak, megvédik a bántalmazottakat, ablakot mosnak, megtanítják használni a bankjegyeket, begyakorlatják az útvonalat, közösségi programokat szerveznek, lecserélik az ágyneműt, etetnek, karácsonyi csomagot készítenek, korrepetálnak, családi kapcsolatokat segítenek helyreállítani – és a hátukkal támasztják a rendet, hogy ne omoljon össze.”*

Ennek a nagyjából százezer elhivatott hétköznapi hősnek kívánunk ország- sőt világszerte november 12-én – és a hétköznapiakon még inkább – jó egészséget, kitartást, erőt és tőretlen hitet abban, hogy nem élnek hiába. ■

Semmelweis a mozikban

A történelem és/vagy a tudomány, akár a művészet jeles személyiségei természetes módon keltik fel az utókor érdeklődését és válnak műalkotások ihletőivé. Így van ez az anyák megmentőjével, SEMMELWEIS IGNÁCCAL is. 2023. november 30-ától láthatja a nagyközönség a KOLTAI LAJOS által rendezett *Semmelweis* című filmet a mozikban. A film témája okán az orvosi könyvtárosok számára „szakmai” szempontból is a „kötelező iro-

dalom” kategóriájába tartozik, de a téli hideg-ködös időjárás úgyszintén a zárt térben zajló szabadidős programok felé orientál minket.

A film rendezője kapcsán érdemes azt is megjegyezni, hogy ő az egyik jószolgálati nagykövete az idei *Jónak lenni jó* adománygyűjtő programnak, melynek kedvezményezettje a Semmelweis Egyetem Gyermekgyógyászati Klinika Fejlesztéstámogató Központja. ■

Füzéki-díjat kapott Nagy Zoltán

2003-tól ítéli oda a könyvtáros szakma a Füzéki István Emlékérmét azon kollégánknak, aki „a legtöbbet tette/kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudományok terén”. A rangos elismerés FÜZÉKI ISTVÁN (1934–1956) emlékének méltó megőrkítése, aki az akkori Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat könyvtárosa volt és az egyetemi nemzetőrség harcosaként halt hősi halált a szabadságharcban.

Az idei díjazott NAGY ZOLTÁN, az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciójának tiszteletbeli elnöke 2023. október 24-én az OSZK-ban tartott ünnepség keretében vette át az emlékérmét és a hozzá tartozó oklevelet GERENCSÉR JUDITÓtól, nemzeti könyvtárunk általános főigazgató-helyettesétől, aki egy

személyben az MKE elnöke is. A rendezvényen – a hagyományokhoz híven – Füzéki István emléktábláját is megkoszorúzták a résztvevők.

A MOKSZ tagsága nevében tisztelettel gratulálunk a díjazottnak.

(forrás: <https://oszk.hu/>)

Új elnök a MOK élén

A Magyar Orvosi Kamara 2023. november 25-én megtartott küldöttközgyűlésén új elnököt választott a tagság a leköszönő KINCSES GYULA helyére. A következő ciklusban ÁLMOS PÉTER – eddigi alelnök – vezeti a Magyar Orvosi Kamarát, akire 109-en voksoltak, míg a másik jelölt, KOZMA GÁBOR 83 szavazatot kapott.

Megválasztották a köztestület két alelnökét is BÖSZÖRMÉNYI-NAGY GÉZA és MEGLÉCZ KATALIN személyében. Az orvoskamara főtitkára SVÉD TAMÁS lett, titkárnak PINKE ILDIKÓ, HEGEDŰS TAMÁS, KECSÉRY ATTILA és KOSTYALIK JÁNOS személyére voksolt a közgyűlés.

DR. ÁLMOS PÉTER jövőbeli terveiről 24.hu-nak adott interjújából idézünk:

- *Első pillér*, hogy marad az érdekképviselés, meg kell őrizni a bérek értékállóságát, a felmerülő érdeksérelmek képviselését.

- *Második pillér* a kamara szakmai szerepében való előrelépés, melyben fontos cél, hogy közelebb kerüljön a kamara a betegágyhoz, a gyógyítókhoz.

- *Harmadik pillér* a társadalmi szerep. Ide sorolható az etikai rendelkezések jogának visszaszerzése, hogy ne a kórházak alá tartozó etikai bizottságok működjenek, hanem független testületek. Az orvostársadalom nagyon fáradt, így mediálni kell a társadalom és a kimerült orvosok között.

- *Negyedik pillér* a kamara átalakítása, amiben most sok a párhuzamos funkció. Meg kell erősíteni a helyi jelenlétet, területi szervezeteket és támogatni, hogy minél több fiatal töltsön be tisztséget a kamarán belül.

- *Ötödik pillér*, amire a legfontosabbként hivatkoztunk, a közösség építése. Erősíteni kell, hogy a tagokat összekötő hivatás átível a politikai, vallási nézetkülönbségek fölött. A társadalomban érzékelhető megosztottságnak nem szabad teret engedni.

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége tisztelettel gratulál, sok sikert, eredményes munkát és jó egészséget kíván DR. ÁLMOS PÉTERNEK, a Magyar Orvosi Kamara új elnökének.

(források: <https://nepszava.hu/>; <https://www.portfolio.hu/>)

A kibertér biztonságáért

A Magyar Kórhákszövetség honlapján hasznos összefoglalót tettek közzé. A Nemzeti Kibervédelmi Intézet, a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága, a Magyar Egészségügyi Menedzsment Társaság (MEMT) és a Semmelweis Egyetem Egészségügyi Menedzserképző Központ által a kórházban dolgozók irányába a kibertérből érkező leggyakoribb veszélyeket gyűjtötték csokorba. Az egészségügyi ágazatot fenyegető öt leggyakoribb kibertámadás-típus felsorolása mellett tippek is olvashatók azok elhárítására/enyhítésére.

Leggyakrabban előforduló veszélyek:

- e-mail adathalászat (phishing),
- zsarolóvírus támadások (ransomware),
- támadások a csatlakoztatott orvosi eszközök ellen,
- bennfentes, véletlen, illetve szándékos adatvesztés,
- eszközök elvesztése vagy ellopása.

Az összeállítás szlogenje:

„A betegek ránk bízzák az életüket, de mi vajon megfelelően védjük őket a kiberveszélyektől?”

Erre a dilemmára ad választ a felsorolt kibertámadásokat bemutató infografika, ezzel is segít észlelni a veszélyt és adott esetben megtenni a megfelelő intézkedéseket.

Ugyanítt található a Nemzeti Kibervédelmi Intézet és a Semmelweis Egyetem Egészségügyi Menedzserképző Központ kibertérbiztonsági kérdőíve is, melyet minden év-

ben közzétesznek, hogy felmérjék a magyar lakosság biztonság tudatosságát a kibertérben. A feltett kérdésekre adott válaszok hasznos jelzések a szakemberek számára az ismeretek, készségek fejlesztése érdekében. A kérdőív összeállítói fontosnak tartják, hogy minél több laikus, vagyis komolyabb informatikai ismeretekkel nem rendelkező is legyen a kitöltők között, mert ezzel árnyaltabb képet kapnak a szakemberek az általános, valós helyzetről a kibertér biztonságának, illetve fenyegetettségének témakörében.

A kérdőív – melynek kitöltése mindössze 6-8 percet vesz igénybe – hat nagy téma köré csoportosítja kérdéseit, témánként 5-7, összesen 33 kérdéssel. A válaszok segítenek az elemzőknek informálódni arról, hogy a lakosságnak milyen ismeretekre, készségfejlesztésekre van szüksége leginkább, hogy biztonságosan barangolhasson a kibertérben.

(forrás: korhazszovetseg.hu)

(kép: Canva)

Braun Medicina különdíj

Idén 46. alkalommal rendezték meg a *Medicina konferenciát*, valamint a miniszterek és államtitkárok VII. csúcstalálkozóját – első alkalommal a Magyar Kórhákszövetség, a Medicina Fórum projekt és a Magyar Egészségügyi Menedzsment Társaság közös rendezvényeként. 2023. november 14-én mintegy 350 érdeklődő vett részt az eseményen, köztük az államigazgatási, a kórházi, egészségügyi és pénzügyi szakma neves szakemberei.

A miniszterek-államtitkárok VII. csúcstalálkozásán az elmúlt 33 év ágazatvezetői és DR. TAKÁCS PÉTER jelenlegi államtitkár a három évtized alatt összegyűlt tapasztalatok és jogszabályok hasznosulását vitatták meg. Összefoglalták napjaink legfontosabb feladatait: az intézményrendszer jobbítása, az orvosok státuszának helyreállítása, a szabadfoglalkozású orvoslás, a köz-, és magán egészségügyi ellátás szabályozása a biztonságosabb betegellátás érdekében. A korábbi ágazatvezetők többsége önálló egészségügyi minisztérium létrehozása mellett érvelt. Az idei évben a Braun Medicina különdíjat a szakértői zsűri

a Békés Vármegyei Központi Kórháznak ítélte oda, amely a korábban gyulai és békéscsabai kórház 2016-ban történt összevonása után az ország 4. legnagyobb kórházaként 300 ezer lakos szakellátását közel kétezer ágyon végzi, a fekvő- és járóbetegek ellátását pedig háromezer kórházi dolgozó biztosítja.

Az intézmény magas szintű elismerése mellett a Magyar Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Társaság által alapított *Medicina Kiváló Intenzív Terápiás Szakápoló díjat* is a kórház egyik kiváló munkatársa, FESETŐ IRÉN, a BMKK, Központi Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Osztály intenzív szakasszisztense, egészségügyi szakoktatója kapta meg.

A Békés Vármegyei Központi Kórházat VELKEY GYÖRGY, a Magyar Kórhákszövetség elnöke méltatta, a díjat CSÉPAI FERENC régióigazgató adta át BECSEI LÁSZLÓ főigazgató főorvosnak. FESETŐ IRÉN laudációját GÁL JÁNOS, a társaság elnöke olvasta fel.

(forrás: behir.hu)

B | BRAUN
SHARING EXPERTISE

Abel-díj – a norvégok „Nobel-díja”

ABEL
PRISEN

Az idén októberben kettős magyar sikert hozó, először 122 éve átadott Nobel-díj – mint az köztudott – öt kategóriában / tudományágban nyerhető el, ezek között nem szerepel a matematika. Ezért a norvégok húsz évvel ezelőtt megalkották a saját „Nobel-díjukat”, az *Abel-díjat*, amely ugyanolyan rangot képvisel, mint svéd társa.

Nevét NIELS HENRIK ABEL (1802–1829) norvég matematikusról kapta, így tisztelve meg a rövid életű, ám nagyon tehetséges tudós, egyetemi oktató emlékét. Az Abel-díj alapszabálya kimondja, hogy a díj „hozzájárul a matematika társadalmi helyzetének növeléséhez, s ösztönzi a gyermekeket és fiatalokat a matematika iránti érdeklődésre”.

Odaítéléséről a Norvég Tudományos Akadémia dönt. A korábban megalkotott *Fields-érem* mint legnagyobb norvég tudományos elismerés, csak a negyven évesnél fiatalabb tudósok számára elérhető és csak négyévente pályázható. A 2003-ban megalapított Abel-díj azonban minden évben gazdára talál. A matematika Nobel-díjának is nevezett elismerés – alapításának 17. évében, 2019-ben – kuriózumról számolhatott be: a geometriára, az analízisre és a matematikai fizikára gyakorolt alapvető hatása okán egy, a houstoni Texasi Egyetem professor emeritája, egy 76 éves hölgy, DR. KAREN UHLENBECK nyerte el a rangos elismerést, ami a díj történetében egyedülálló.

Az Abel-díjnak is van magyar kedvezményezettje: Lovász László (1948–), aki Magyar Corvin-lánccal kitüntetett, Wolf-díjas, Széchenyi- és Bolyai-nagydíjas, valamint Bolyai János alkotói díjas magyar matematikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia és az amerikai National Academy of Science rendes tagja, a számítógép-tudomány világhírű kutatója, 2006 és 2011 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem Matematikai Intézetének igazgatója, 2014 és 2020 között a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. 2021 óta pedig az Abel-díj tulajdonosa is. További két magyar származású tudós, LAX PÉTER (2005) és SZEMERÉDI ENDRE (2012) is büszkélkedhet Abel-díjjal. ■

A tudomány világrekordere

Egy nő, aki többszörösen világrekorder a tudomány világában. 120 éve, 1903-ban – választott hazájában első nőként – átvehette orvosi diplomáját, majd ugyanebben az évben HENRI BECQUERELLEL és PIERRE CURIE-vel közösen a fizikai Nobel-díjat is. A svéd akadémia történetében ő volt az első nő, akit ezzel a díjjal megtiszteltek.

1906-ban a Sorbonne fizika tanszékének – egyben az egyetemnek – első női professzora lett.

1911-ben a svéd királyi Tudományos Akadémia neki ítélte a kémiai Nobel-díjat is, ezzel ő lett az egyetlen nő, aki két különböző tudományág Nobel-díjának birtokosa.

MARIE CURIE (leánykori nevén MARIA SKLODOWSKA) 1867. november 7-én Varsóban született egy értelmiségi család ötödik gyermekeként. 1883-ban, mindössze 15 évesen kiváló eredménnyel tette le érettségi vizsgáit. Egyetemi tanulmányait édesapja nem tudta finanszírozni. Marie azonban rendíthetetlen volt, akárcsak nővére, aki szintén tanulni vágyott, így egymást támogatták az egyetem éveiben.

1890-ben Marie nővére férjhez ment és Párizsba költözött, egy évvel később Marie is követte őt. 1893-ban matematikából diplomát szerzett, majd GABRIEL LIPPMANN kutatólaborjában helyezkedett el. Ekkor ismerkedett meg jövődöbeli férjével, PIERRE CURIE-vel, akivel 1895-ben összeházasodtak. Két gyermekük született, IRÉNE és ÉVE. 1898 júliusában Pierre és Marie együtt adtak ki egy tanulmányt az általuk felfedezett elemről, melyet *polónium*nak neveztek el.

(forrás: Wikipedia)

Az első világháború alatt Marie Curie azon dolgozott, hogy mozgatható radiografikus egységek segítségével vizsgálják meg a sérült katonákat. 1921-ben, majd 1929-ben az Egyesült Államokba utazott, hogy anyagi forrást találjon rádiummal kapcsolatos kutatásaihoz. 1925-ben megalapította a varsói Rádium Intézetet, amely a mai napig az onkológiai kutatások egyik fő központja.

A Curie házaspár még nem tudhatta, hogy milyen kegyetlen mellékhatásokkal jár a radioaktív sugárzás. Miután soha nem használtak védőfelszerelést, rendkívüli módon ki voltak téve

a sugárzásnak. Marie kezein élete végén már rádium okozta égésnyomok voltak láthatók. 1934. július 4-én szanatóriumba került, és csontvelő-elégtelenségből adódó vérszegénységben életét vesztette. A Curie-házaspár földi maradványai jelenleg a párizsi Panthéonban nyugszanak. A holttestek – sőt, még jegyzeteik is – a mai napig sugároznak.

Marie Curie nemcsak az egyik legnagyobb tudós volt, hanem hős is, aki életét adta a tudományért. 2011-ben minden idők legnagyobb lengyel személyiségének választották.

(forrás: [Wikipédia - Marie Curie](#))

Infodémia contra jog a megbízható egészségügyi információkhoz

Vitaindító

GACSAI-TÖLGYESI ÁGNES

a MOKSZ elnöke, főszerkesztő, Orvosi Könyvtárak

ok.szerkesztoseg@gmail.com

Néhány évvel ezelőtt – nem először az emberiség történetében – kitört egy világjárvány. Minden fertőzött lett, emberek, állatok, tárgyak – és a szavak is. A pandémia idején a vírus a testet, a hiteltelen, félrevezető, igazságot mellőző hírek a lelket támadták akkor, amikor pedig olyan nagy szükség lett volna a valós, időben érkező információra. Mondhatjuk: élet-halál kérdése volt. De az információ is megfertőződött. A magyar nyelv csodálatos gazdagságával nevet is adott ennek a „betegségnek”: *infodémia*.

Bár magát a szót DAVID J. ROTHKOPF alkotta meg az információ és a pandémia szavak összevonásával, és nem is a Covid, hanem egy előző világjárvány idején, úgy cirka húsz évvel ezelőtt, mégis olyan gyorsan elterjedt ebben a fertőzött világban, mint maga a vírus.

ROTHKOPF az infodémiát „a félelemmel, spekulációval és pletykával kevert ténydarabkák korszerű információtechnológiának köszönhető szélesebb és további torzulásokat eredményező világméretű terjedéseként” határozta meg.

Vagyis, az információ ugyanúgy viselkedik, mint a vírus: gyorsan terjed, könnyen mutálódik, ezért nehéz felvenni vele a harcot. Különösen igaz ez a fals, igazságot mellőző, félrevezető hírekre, divatos angol kifejezéssel *fake news*-ra. Könyvtárainkban valamennyien átéltük azt az aggodalommal terhelt időszakot, amikor próbáltuk az idő szorításában kiválogatni, majd egymással megosztani a valós, releváns híreket. Napi

munkánk során, még „békeidőben” is gyakran meg tapasztaljuk, hogy az információ – mint legfontosabb munkaeszközünk – életet menthet. Sokszorosan igaz ez egy világjárvány idején.

Idén augusztusban egyik kollégánk, SOMORJAI NOÉMI, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének könyvtárosa továbbította a MOKSZ közösségi levelezőjén egy kérést, amely egy felmérésben való részvételre biztat. A kérdőív a megbízható egészségügyi információkhoz való hozzáférés jogának kérdéskörét járta körül és szeptember 30-ig fogadta a résztvevők válaszait. (www.hifa.org/survey2023)

Arról nincsenek információim, hogy a MOKSZ könyvtárosai közül hányan vettek részt az említett felmérésben, de ez a közösségünk számára is releváns téma gondolatokat ébresztett bennem. Felidéztem a '70-es éveket – könyvtárosi pályám kezdetét –, amikor még könyvtárunk – és a benne tárolt információk sokasága – szigorúan csak egy zárt kör számára volt elérhető. Kizárólag az egészségügy különböző szektoraiban dolgozók: orvosok, ápolók, szociális munkások, pszichológusok, mentálhigiénés vagy az igazságügyi orvostan területét művelő szakemberek, drogambulancián dolgozók, gyógypedagógusok számára volt hozzáférhető könyvtárunk állománya – természetesen kórházunk dolgozóin kívül. A felsoroltaknak szolgáltathattunk csak információkat a gyűjteményünkben fellelhető szakkönyvek, folyóiratok, később az interneten elérhető adatbázisok anyagából. Betegek,

**Universal access to reliable healthcare information:
Global stakeholder consultation**

Your voice is important

Complete our 5-minute survey

In official relations with the World Health Organization

hifa.org

vagy hozzátartozóik be sem léphettek a könyvtárba. Még felvilágosítást sem adhatott nekik a könyvtáros, de ha mégis megtette, pszichológiai képességeit látba vetve (ami ma sem árt kollégáink körében, csak más okból) szűrte meg a kiadott ismereteket. Az információ-visszatartás okát – ami napjaink „dr. Google” világában már nem szempont, hiszen „akadálymentesen” zúdul ránk a „tudás” – abban jelölték meg, hogy a beteg, vagy hozzátartozója esetleg nem helyén kezeli a kapott információt (tünetek beazonosítása, diagnózis, terápia, a betegség várható kimenetele), így könnyen tragédiába torkollhat a könyvtáros tájékoztató munkája.

A 2006-ban kiadott, könyvtárosok számára megfogalmazott etikai kódex az alábbiakat fogalmazza meg ezzel kapcsolatban, egyértelműen levéve a terhet a segítőkész könyvtáros válláról:

"Általában leszögezhetjük, hogy a könyvtáros etikai vétséget az információ visszatartásával követ el, mert így megtagadja a használatól a lehetőséget, hogy ő a teljes információ birtokában hozhassa meg döntését, amelyért maga, és nem a könyvtáros viseli a felelősséget. Az információ megtagadása önmagában nem gátolja meg a helytelen cselekedetet. A használatól elvárható, hogy kritikusan és felelősen használja a kapott információt. A használóra hárul a felelősség azért, hogyan és mire használja az információt. A hibás vagy bűnös használatért a könyvtárost sem etikai, sem jogi felelősség nem terheli. Ezen az alapon nem tagadható meg az ún. laikusoktól sem a szakmai információ, még az olyan kényesnek tekintett területeken sem, mint az orvos- vagy a jogtudomány. A legtöbb, amit a könyvtáros tehet, hogy felhívja a használó figyelmét az információ helytelen használatából fakadó veszélyekre, a forrás időbeli és egyéb korlátaira, de a felhasználó helyett nem dönthet a rendelkezésre bocsátásáról"

(A magyar könyvtárosság etikai kódexe – magyarázatokkal, kommentárokkal, kiegészítésekkel. Budapest : KI, 2006. 179. pont. p. 73.)

A hiteles, naprakész és megbízható egészségügyi információkhoz való hozzáférés joga már évtizedek óta foglalkoztat minket, könyvtárosokat. Kiadványunk elődjét – *Az Orvosi Könyvtárost* – lapozgatva találtam rá egy 22 évvel ezelőtti referátumra, amely már akkor boncolgatta a témát. Elsősorban a fejlődő országok egészségügyi információhoz jutását vizsgálta, ahol ez a feladat az Egészségügyi és Oktatásügyi

Minisztériumokra hárul. Ott ugyan léteznek ilyen intézmények, de abban a térségben egyéb körülmények nehezítik az említett információk terjesztését. Ilyen nehézség például a nagy arányú analfabetizmus, a nyelvi korlátok, a könyvtárak elavult állománya, a könyvtárosok csekély száma és alacsony presztízse. A kormányzati szervek nem támogatják a könyvtárak állományának frissítését (a történelem ismétli önmagát), a fejlett országokból pedig elavult tájékoztatás érkezik.

A referátum egy érdekes fogalmat, a Shaughnessy-féle egyenletet említi, amelyben a forrás értéke: alkalmazhatóság szorozva annak érvényességével, osztva azzal a munkával, amellyel az adott információhoz hozzájutunk.

Azt gondolom, a képlet sokkal egyszerűbb: szabadon hozzáférhető, hiteles, valós idejű, korszerű információ = egészséges testi-lelki kondícióban élő társadalmak.

A Brit Orvosok Szövetsége (British Medical Association) és a Tudományos Közlemények Hozzáférhetőségének Nemzetközi Hálózata (International Network for the Accessibility of Scientific Publications, INASP) 1994-ben konferenciát rendezett, hogy megvitassák a fejlődő országok információhoz jutásának helyzetét. Az a konklúzió született, hogy bár az erre hivatott egyes szervezetek kiváló munkát végeznek, mégis, a köztük lévő koordinációs tevékenység hiánya sok párhuzamos – így tehát fölösleges – munkát eredményezett. Ezek kiküszöbölésére hozták létre 1996-ban az INASP-Health programot, jelentős angol szervezetek támogatásával. A program vezetői koordinálják a csatlakozott szervezetek működését, megalapították saját könyvtárukat, az INASP-Health Library-t és a Health Information Forum-ot (HIF). Mindezen szervezeteket és az általuk végzett munkát ma már a WHO is elismeri és támogatja.

A fenti információkat az ezredfordulón az a NEIL PAKENHALM-WALSH tette közzé (*Health Libraries Review* 2000,17,1,37–40.), aki aztán 2004-ben már társalapítóként közreműködött a Healthcare Information for All (HIFA) létrehozásában.

Itt térhetünk vissza az e közlemény bevezetőjében említett felmérésre, továbbá NEIL PAKENHALM-WALSH személyére és a 2023. augusztusában vele készült interjúra egy kongresszus (IFLA WLIC Congress on Wednesday 23rd August, 2023) kapcsán. A beszélgetésből fény derül a HIFA alapításának kezdeteire, céljaira és napjainkban betöltött szerepére a megbízható egészségügyi információk közvetítésében.

Az interjú a *The Scholarly Kitchen* című lapban jelent meg:

<https://scholarlykitchen.sspnet.org/2023/08/21/universal-access-to-reliable-healthcare-information-an-interview-with-neil-pakenham-walsh-of-hifa/>

A terjedelmes beszélgetés felvezetőjeként az alábbiak olvashatók:

„Az, hogy az egészségügyi ellátással kapcsolatos megbízható információk időben eljussanak mindenkihez, akinek szüksége van rájuk, bizonyára olyan cél, amelyben mindannyian egyetértünk. Ez azonban még mindig nagyon messze van a valóságtól. Világszerte – különösen, de korántsem kizárólag a globális délen – a klinikusok és az egészségügyi dolgozók, a betegek és az ápolók küzdenek a pontos és naprakész információkhoz való hozzáféréssel. Egy kicsi, mégis jelentős szervezet, az Healthcare Information for All (HIFA), megpróbál ezen változtatni, mégpedig úgy, hogy összehívja az összes érdekelt felet, hogy foglalkozzon ezzel az összetett kihívással”.

NEIL PAKENHALM-WALSH és ALICE MEADOWS párbeszédének magyarra fordításával szeretném támogatni a HIFA törekvéseit, hozzájárulva ahhoz, hogy minél több kollégánkhoz eljussanak ezek a napi munkánkat is érintő információk. A beszélgetésből megtudhatjuk, milyen szervezetek segítik a hiteles egészségügyi információk közvetítését világszerte, hogyan épül fel ez a szervezet, és hogyan lehet kapcsolódni hozzá.

Íme az interjú:

„Kérem, mesélne nekünk egy kicsit a HIFA-ról, beleértve a szervezet történetét és céljait?

A HIFA egy globális kampány egy olyan világért, ahol minden ember hozzáférhet a saját és mások egészségének védelméhez szükséges információkhoz. A Global Healthcare Information Network (GHI-Net) nevű kis nonprofit szervezet irányítja, amelynek székhelye az Egyesült Királyságban, Oxford közelében található. A HIFA egy 2004-es Lancet-tanulmány megjelenését követően jött létre, amely szerint a globális bizonyítékrendszer nem működik, ami nagyrészt magának a rendszernek a belső gyengeségeiből fakad, és ennek következtében az ellátás minden szintjén – különösen az alacsony és közepes jövedelmű országokban – nem áll rendelkezésre időben a szükséges, releváns és megbízható egészségügyi információ. A dokumentum felszólította az Egészség-

ügyi Világszervezetet (WHO), hogy álljon ki a megbízható egészségügyi információkhoz való egyetemes hozzáférés biztosítása mellett. A WHO a GHI-Net-et arra ösztönözte, hogy vállaljon vezető szerepet. Elsődleges célunk, hogy az egyetemes hozzáférésért szálljunk síkra, ellensúlyozzuk a Lancet-dokumentumban azonosított belső hiányosságokat – a gyenge kommunikációt és koordinációt, a nehézkes megértést és a gyenge érdekérvényesítést a globális bizonyítékrendszerben. A BMJ 2000 £ adományával kezdtük, amelyet a HIFA kifejlesztésére és elindítására használtunk 2006-ban a kenyai Mombasában.

Biztosak voltunk abban, hogy az akkoriban megjelent csoportos e-mail kommunikációnak köszönhetően lehetővé válik számunkra, hogy több ezer ember között mélyreható globális vitákat folytassunk az információs igényekkel és azok kielégítésével kapcsolatos témák széles skálájáról. Megközelítésünk Wenger "gyakorlati közösség" koncepcióján alapul és heteken belül lehetővé tette számunkra, hogy 1000 szakembert kapcsoljunk össze, akik a bizonyítékok globális ökoszisztémájának minden területét képviselik. Hálózatunk folyamatosan növekszik, jelenleg 180 országban 20 000 tagunk van. Mintegy 500 tag önkéntesként vállalt szerepet: az irányítócsoport tagjaiként, az országok képviselőiként, vagy közösségi média csapatot, illetve projekt-munkacsoportot alkotva. Jelenleg 20 projektünk van, amelyek célja a HIFA-tagok közötti kommunikáció és a bizonyítékok ökoszisztémájának különböző aspektusai megértésének elősegítése. A gyógyszerrendelők és felhasználók tájékoztatására irányuló projekt például a London School of Hygiene and Tropical Medicine-nel együttműködve készítette el ezt a szisztematikus áttekintést.

Mit ért a "megbízható egészségügyi információ" kifejezés alatt?

Ezt a kifejezést tágabb értelemben használjuk, mint ahogyan az sugallja, nevezetesen, hogy ez az az információ, amelyre az embereknek szükségük van saját és mások egészségének védelméhez. Definíció szerint az ilyen információknak nemcsak pontosnak és naprakésznek, hanem elfogadatlannak is kell lenniük, és a lehető legnagyobb mértékben szilárd kutatásokon és bizonyítékokon kell alapulniuk, egyértelműen a megfelelő nyelven, technikai szinten és formátumban kell megjeleníteniük; relevánsnak és alkalmazhatónak kell lenniük a személy közvetlen helyzetére (amely folyamatosan változik); és a személynek

képesnek kell lennie arra, hogy megkülönböztesse őket a téves információk áradatától, amelyek nem felelnek meg ezeknek a kritériumoknak. Néhány kollégám javasolta az "alapvető egészségügyi információ" kifejezést, az alapvető gyógyszerekhez hasonlóan, de én inkább a fentebb meghatározott "megbízható" kifejezést használom, mivel nem hiszem, hogy az információkat ugyanúgy kategorizálhatjuk, mint az alapvető gyógyszereket. A kérdést inkább úgy látom, hogy az emberek (vélt és valós) információs szükségleteinek kielégítése, amelyek egyénenként és helyzetenként eltérők.

A HIFA társalapítójaként mi az Ön szerepe, és ez hogyan változott az évek során?

Az én feladatom az erőfeszítések koordinálása. Felelős vagyok azért, hogy másokkal együtt tervezzük meg és hajtsuk végre a munkánkat. Szerepem állandó: az érdekeltek közötti kommunikáció erősítése, a megértés és az érdekérvényesítés. A fő hangsúly mindvégig a kommunikáción volt. Számtalan spontán beszélgetést moderáltunk az információk elérhetőségének és felhasználásának javításával kapcsolatos témák teljes skálájáról. Számos tervezett, mélyreható vitát is támogattunk, amelyek jellemzően 4-6 hétig tartottak, és gyakran lektorált folyóiratokban való publikáláshoz vezettek. E tervezett diskurzusok mind-egyikét egy-egy szervezet szponzorálja, köztük két, a WHO által támogatott projektet, valamint további két, jelenleg a Norvég Kutatási Tanács által finanszírozott nagy kutatási konzorcium által támogatott programot, amelyek a mobiltelefonok egészségügyi dolgozók általi használatát és a civil társadalom szerepét vizsgálják a tényeken alapuló politikai döntéshozatalban. Ezek a projektek bizonyítják a HIFA értékét, amely alacsony költségű módszer az érdekelt felek szempontjainak figyelembevételére, a kapcsolódó kutatások kiegészítésére.

Az információs igények jobb megértése és kielégítése érdekében kifejlesztettünk és teszteltünk egy adatbázist, amely a HIFA tagjai által kifejezett tapasztalati ismereteket gyűjti össze. A cél a hagyományos megközelítések, például a szakértői értékelésen alapuló kutatások és a szisztematikus áttekintések kiegészítése, valamint a befogadható megközelítés. Nem tudtuk azonban megszerezni a fenntartásához szükséges finanszírozást.

Több sikert értünk el az érdekérvényesítéssel. Munkánk eredményeképpen például a 10 millió orvost képviselő Orvosok Világszövetsége (WMA)

ma már hivatalos formában támogatja a megbízható egészségügyi információkhoz való egyetemes hozzáférést, és elfogadta a további lépésekkel kapcsolatos hét ajánlásunkat. Mindig is éreztük, hogy túlságosan kicsik vagyunk ahhoz, hogy egy ilyen nagy, globális egészségügyi kérdésben egyedül változtassunk, ezért világszerte 445 támogató szervezetből álló közösséget hoztunk létre. A legfontosabb, hogy 2022-ben hivatalos kapcsolatokat kerestünk és találtunk a WHO-val.

Miért döntött úgy a HIFA, hogy a méltányosságra összpontosít, és mit jelent ez a gyakorlatban?

A megbízható egészségügyi információk elérhetősége és használata mindenekelőtt emberi jogi kérdés. Ez alapvető fontosságú a biztonságos és hatékony ellátás szempontjából, az otthoni gyógyítástól, ápolástól kezdve az egészségügyi rendszer minden szintjén keresztül, és a HIFA és mások is elismerték, hogy ez az egészséghez való jog egyik meghatározó tényezője. A megbízható egészségügyi tájékoztatás a biztonságos és hatékony ellátás, valamint a globális egészségügyi egyenlőség előfeltétele. A HIFA és a New York-i egyetem jogi kara bebizonyította, hogy a kormányoknak a nemzetközi emberi jogi törvények értelmében jogi kötelessége biztosítani, hogy a lakosság megfelelő mértékben hozzáférjen a megbízható egészségügyi információkhoz, de ezt a felelősséget az államfők büntetlenül semmibe veszik, amint azt a COVID-19 világválság idején láthattuk.

Rengetegen halnak meg és szenvednek, ami (legalábbis részben) a megbízható egészségügyi információk elérhetőségének és használatának hiánya miatt következik be, különösen az alacsony és közepes jövedelmű országokban, ahol a legnagyobb szükség lenne erre, és ahol a laikusok otthoni ápolással kapcsolatos korai döntései nagyon fontosak. Számomra magától értetődő, hogy minden embernek hozzáféréssel kell rendelkeznie a saját és mások ellátásához szükséges információkhoz. Gyakran ezek az információk nagyon alapvetőek, mint például az, hogy egy hasmenéses gyermeknek több vagy kevesebb folyadékot kell-e adni. Egy személyes élményem – egy gyermek elkerülhető halála Peruban 1987-ben, a folyadék visszatartásának téves hite miatt – volt a meghatározó pillanat az egészségügyi tájékoztatás méltányosságáért folytatott kampányomban.

Mit tart a HIFA eddigi legnagyobb sikerének (vagy erősségének) és legnagyobb kudarcának (vagy gyengeségének)?

Büszke vagyok arra, ahogyan az évek során organikusan növekedtünk, és minden egyes eredményünk az előzőre épült (lásd: <https://www.hifa.org/about-hifa/achievements>). Nem egy-egy eredmény, hanem az eredmények következetes megvalósítása a legnagyobb sikerünk. Legnagyobb kudarcunk paradox módon az, hogy nem tudtuk teljes mértékben megvalósítani stratégiánkat, mert nem tudtuk a szükséges forrásokat bevonítani. Mindig is úgy láttuk, hogy a stratégiához három teljes munkaidős szakemberre van szükség, de továbbra is csak egy fő és egy részmunkaidős adminisztrátor áll rendelkezésünkre. Különösen a szervezetfejlesztés és az adománygyűjtés terén hiányzik a házon belüli szakértelem.

Előre tekintve, miben látja a HIFA legnagyobb lehetőségét (vagy lehetőségeit) a következő három-öt évben?

Ma az erőfeszítések széttöröztek, és a magas szintű politikai és pénzügyi befektetések szinte teljesen hiányoznak. Nincs például egyetlen olyan finanszírozó és kormány, amely elkötelezett lenne a megbízható egészségügyi információkhoz való általános hozzáférés mellett. A világ orvosai az egyetlen olyan érdekcsoport, amelynek kollektív politikai nyilatkozata van az egyetemes hozzáférésről. Azt gondolom, hogy mindez hamarosan megváltozik, amit izgatottan várok.

A változás motorja a WHO lesz. Megismétlem a 2004-es Lancet-cikkünkben megfogalmazott felhívást. A legnagyobb lehetőség, amelyre most összpontosítunk, az, hogy a WHO egyértelműen elkötelezze magát a megbízható egészségügyi információkhoz való általános hozzáférés célja mellett. A koncepció nem új a WHO számára, 75 évvel ezelőtt kiadott alapszabályában is szerepel az egyetemes hozzáférés: "Az orvosi, pszichológiai és kapcsolódó ismeretek előnyeinek minden népre való kiterjesztése alapvető fontosságú az egészség legteljesebb megvalósításához".

Története során a WHO vitathatatlanul a világ vezető egészségügyi információközvetítője volt. Amikor azonban 1995-ben szerkesztőként dolgoztam ott, a munkatársak, akikkel beszéltem, a kiadói és információszolgáltatói szerepükre összpontosítottak. Nem volt kezdeményezés az érdekeltek összehívására. Ez korlátozott mértékben 2000-ben változott meg, amikor részt vettem

Globális bizonyíték-ökoszisztéma: bizonyíték gyűjtése, közzététele, szintetizálása, csomagolása, megtalálása, szolgáltatása

a Hinari útjára bocsátásában, amely a WHO által a kiadókkal együttműködésben indított kezdeményezés volt az elektronikus folyóiratok (és később az e-könyvek) elérhetőségének és megfizethetőségének javítására. A kezdeményezés virágzott, és továbbra is aktuális és fontos. De a globális bizonyíték-ökoszisztémának csak egy aspektusával foglalkozik.

"Nem csak egy járvány ellen küzdünk, hanem egy infodémia ellen is" – mondta DR. TEDROS TEDROS, a WHO főigazgatója a 2020. februári müncheni biztonsági konferencián. Válaszul a WHO létrehozta az infodémia-kezelési egységet, és összehívta a közösségi médiát és a technológiai vállalatokat, hogy megoldásokat találjanak. Ma már egyértelmű, hogy az egyetemes hozzáférés koncepciója a WHO legmagasabb szintjein is jelen van, ahogyan azt például a WHO vezérigazgató-helyettese, DR. JAKAB ZSUZSANNA által is jegyzett, 2023 májusi dokumentum címe is mutatja: Az egyetemes egészségügyi tájékoztatás elengedhetetlen az egyetemes egészségügyi lefedettséghez.

Úgy vélem, hogy a WHO-nak most már megmásíthatatlan szándéka, hogy határozottan kiálljon a megbízható egészségügyi információkhoz való egyetemes hozzáférés célja mellett. A WHO általában az országok által benyújtott és az Egészségügyi Világszervelet Világközgyűlésen elfogadott határozatok alapján működik, de az egyetemes hozzáférés már szerepel az alapszabályában, és a szervezet már korábban is támogatta az ehhez igazodó kezdeményezéseket.

Hogyan fogja ezt megvalósítani – melyek a legnagyobb kihívások / akadályok?

Megtettük az első lépéseket azzal, hogy 2022-ben a WHO-val hivatalos kapcsolatban álló, nem kor-

mányzati szervezet lettünk. Együtműködési stratégia kidolgozásában állapodtunk meg a WHO-val. A 2024-es és az azt követő időszakra vonatkozó tervünk továbbra is finanszírozatlan, de 5000 \$-t biztosítottunk a terv első lépésének költségeire 2023-ban: egy globális konzultáció az érdekeltekkel, a National Institute for Health and Care Research (UK) és az Elsevier Foundation támogatásával. Az előttünk álló munka költségeinek fedezéséhez még mindig 7000 \$-ra van szükségünk, és várjuk a társszponzorokat és az adományokat. Technikai támogatást kapunk a JBI-től (korábban Joanna Briggs Institute) és az IFLA Evidence for Global and Disaster Health csoportjától, és örömmel veszünk részt az Evidence Based Health Care Day 2023 bizottságában. A konzultáció középpontjában egy globális felmérés áll, amely az összes érdekelt felet – köztük különösen a kiadókat – célozza meg, és amely ma indul és szeptember 30-ig tart. Célunk, hogy demonstráljuk az egyetemes hozzáférés tömeges lakossági támogatását, és hogy összegyűjtsük az összes érdekelt fél elképzeléseit arról, hogyan lehetne felgyorsítani az előrehaladást, és mit tehetne még a WHO. Célunk 10 000 válaszadás.

A félretájékoztatás és a dezinformáció egyértelműen hatalmas kihívást jelent mindenki számára az Ön által "globális bizonyíték ökoszisztémának" nevezett területen – Ön szerint mi a kiadók szerepe ezek kezelésében?

A félretájékoztatás különböző megközelítéseiről már sokat írtak. Úgy gondolom, hogy a kiindulópont az, hogy a kiadók, különösen azok, akik egészségügyi információkat tesznek közzé, felismerjék felelősségüket abban, hogy az emberek hozzáférjenek a szükséges információkhoz – olyan információkhoz, amelyek megbízhatóak, relevánsak az adott kontextusban, megfelelő nyelven vannak megfogalmazva és alkalmazhatók. Ez magában foglalja mind a félretájékoztatás csökkentésére irányuló munkát, mind pedig azt, hogy az embereket képessé tegyék a megbízható információ és a dezinformáció közötti különbségtételre. Ez minden kiadó DNS-ének (Domain Name System) részét kell képeznie.

Hol tudnak még részt venni a kiadók?

Az orvosok máig az egyetlen olyan érdekelt csoport a WMA-n keresztül a globális evidencia-ökoszisztémában, amely kifejezetten elkötelezte

magát a megbízható egészségügyi információkhoz való általános hozzáférés mellett. Több kiadó hivatalosan is támogatta ezt a célt, és mi üdvözlöttük őket a HIFA támogató szervezeteiként. A Cochrane, a HIFA támogató szervezete és szisztematikus áttekintések kiadója nemrégiben tette közzé a Call to action: Support evidence responses to global health emergencies című felhívást, amely a globális egészségügyi vészhelyzetekben a megbízható információk, különösen a bizonyítékszintézisek iránti nagyobb elkötelezettséget és befektetést célozza. A HIFA egyike a 12 aláírónak, felajánlottuk az együtműködést, rámutatva, hogy itt egy jelentősebb kérdésről van szó: nagyobb elkötelezettségre szólítunk fel mindenkit a megbízható egészségügyi információk elérhetőségének és felhasználásának javítása érdekében, az otthonápolóktól az egészségügyi intézményen át a döntéshozókig.

Mely kiadókkal működik együtt jelenleg, és miért ezekkel? Van-e lehetőség más kiadók számára is, hogy bekapcsolódjanak?

1994-ben a BMJ és az INASP, különösen RICHARD SMITH és CAROL PRIESTLEY csatlakozott az egészségügyi információk hozzáférhetőségének javításához. A BMJ munkatársa, FIONA GODLEE és legutóbb KAMRAN ABBASI is nagyon támogatott minket, és a BMJ képviselője is tagja az irányító-csoportunknak. Richard Horton a The Lancet-től szintén régóta partnerünk, és most már a Lancet képviselője is. Számos tanulmányt publikáltunk mind a BMJ, mind a Lancet folyóiratokban. Támogatóink között folyóiratkiadók, valamint olyan gyakorlati kézikönyvek kiadói is szerepelnek, mint például a csodálatos Hesperian's Where There is No Doctor (kötelező darab minden egészségügyi dolgozó – beleértve az orvosokat is – számára, aki nagyon hiányos erőforrásokkal rendelkező környezetben dolgozik).

Felkérünk minden kiadót, hogy csatlakozzon angol, francia, portugál, spanyol fórumainkhoz és/vagy jelentkezzen a HIFA támogató szervezetének.

Mi a helyzet a szélesebb közösséggel – van-e mód arra, hogy például könyvtárak és mások támogassák a munkáját?

Igen, mindenkit arra bátorítanék, hogy csatlakozzon a HIFA-hoz (ez ingyenes), és kérjük, töltsé ki globális felmérésünket is (szeptember 30-ig lehet jelentkezni) – a globális evidencia-ökoszisztémá-

ban mindenkitől várjuk a hozzájárulást, beleértve a betegeket és a nyilvánosságot is. Segítsen hozzátenni a hangját a megbízható egészségügyi információk elérhetőségének és felhasználásának javítását célzó, összehangolt fellépésre való felhíváshoz. Lépjen kapcsolatba velem, ha kérdése van, vagy szeretne együttműködni: neil@hifa.org.”

Eddig az interjú. Végigolvasva NEIL PAKENHALM-WALSH nyilatkozatát, egyrészt megállapíthatjuk, hogy mi, orvosi könyvtárosok szerencsésnek érezhetjük magunkat, mert naponta tehetünk azért, hogy eljussonak a valós, megbízható egészségügyi információk azokhoz, akik kérik. Másrészt – a Kórházzövetség honlapján idén első alkalommal közzétett „Egészségfejlesztő Kórház Díj” pályázati eljárást olvasva – kijelenthetjük, hogy nálunk NEIL PAKENHALM-WALSH „nyitott kapukat döngtet”, hiszen az említett pályázat a kiemelkedő és széleskörű egészségfejlesztési tevékenységeket, ezen belül az egészségkommunikációt is támogatja

- országos intézetek vagy klinikai központok
- vármegyei irányító kórházak,
- városi kórházak vagy szakkórházak

működését értékelve. A pályázat tartalmáról és a díjazásról részletesen olvashatnak az érdeklődők a Kórházzövetség honlapján. Ami e közlemény témájához kapcsolódik, az egészségkommunikáció, mint pályázati szempont.

Részlet a pályázat ide vonatkozó tartalmából:

„Egészségkommunikáció (maximum 20 pont)

- 1.2.1. Célzott, tudományos alapokon nyugvó egészségfejlesztési üzenetek megfogalmazása a kórházba látogatók számára írott és digitális kórházi felületeken (például plakátok, digitális tájékoztató egységeken betegségmegelőzéssel kapcsolatos tartalmak vetítése, stb.).

1.2.2. Helyi médiával, helyi influenszerekkel való szoros együttműködés egészségfejlesztési és egészségvédelmi témákban.

1.2.3. A Kórházzövetség, valamint szakmai szervezetek egészségfejlesztési üzeneteinek minél szélesebb körű, többféle platformon, kommunikációs csatornán történő megosztása a dolgozók és a betegek felé.”

(forrás: <https://korhazzovetseg.hu/egeszsegfejleszto-korhaz-dij-palyazat-felhivas-qr>)

A megbízható egészségügyi információkhoz való jog témáját – ahogy a címben is olvasható – vitaindítónak szántuk. Arra kérjük valamennyi kollégánkat, hogy kapcsolódjon be ebbe a „beszélgetésbe”. Mondja el véleményét, gondolatait a hiteles egészségügyi információhoz való jogról és arról, hogy a saját könyvtárában, napi munkájával hogyan juttatja érvényre ezt a törekvést? Ki mit tud tenni saját környezetében, milyen módon valósítja meg az információ-szolgáltatást? Egészségtudatosságot segítő előadások, filmvetítések, vetélkedők, kiállítások szervezése, népszerűsítése, hogy csak néhányat említsünk a lehetőségek közül – természetesen napi munkánkon túl. Tegyük közkinccsé a módszereket, tapasztalatokat, hasznos ötletekkel gazdagítsuk könyvtáraink szolgáltatásainak repertoárját!

A hozzászólásokat szerkesztőségünk címére várjuk:

ok.szerkesztoseg@gmail.com

A *Multidiszciplináris Egészség és Jólét* című folyóirat lapinformációiban olvastam az alább megfogalmazott gondolatot, mely jól összegzi közös törekvésünket:

„Abban bízunk, hogy a tudomány határain átívelő, közös tudás növekedése hozzájárul a lakosság egészségének és jólétének javulásához.”

Konferencia: Focus on Open Science 2023

Magyar Tudományos Akadémia, Budapest

PIRMANN TAMÁS

könyvtáros, Országos Onkológiai Intézet, Orvosi Könyvtár

pirmann.tamas@oncol.hu

A 2023. november 14-én a Magyar Tudományos Akadémián rendezett *Focus on Open Science* című konferencia fő fókuszában a Citizen Science, avagy közösségi tudomány állt. A konferencia előadásai többnyire a különböző országok/intézmények e téren elért eredményeit és módszereit taglalta. A megszólalóknak hála tájékozódhattunk a téma brit, francia, dán, görög, balti és természetesen magyar vonatkozásairól néhány a témából kitekintő előadással, melyeket az AKJournals, az EBSCO, a SAGE, valamint a Wiley támogattak.

A közösségi tudomány olyan kutatási módszer, amelyben az állampolgárok képzésüktől függetlenül aktívan vesznek részt tudományos projektekben. A résztvevők, avagy a közösségi tudósok adatokat gyűjtenek, megfigyeléseket tesznek, de akár a kutatás tervezésében is részt vehetnek. Ennek célja, hogy a tudományos közösség számára hozzáférhetővé tegye a nagy mennyiségű adatot egyidejűleg bevonva a közösséget a tudományos folyamatokba. A közösségi tudomány elősegíti a tudományos ismeretek terjesztését és demokratizálását.

Az Európai Unió támogatja a közösségi tudományt; az elmúlt években különböző programokat és kezdeményezéseket indított el a közösségi tudomány területén, amelyek célja a polgárok bevonása a kutatási folyamatokba, az adatok gyűjtésébe és az eredmények terjesztésébe.

Az előadások során az előadók bemutatták saját konzorciumaikat és rendszereiket, úgymint a HEAL-Link (görög), az ECO-DOC-projekt, a Transcribe Bentham (brit), a UCL Citizen Science Academy (a UCL¹ sajátja), illetve a BESPOC (a Baltikumot és Finnországot összekötő rendszer.) Az előadók mind 20-30 perces blokkokban prezentáltak, kivéve PAUL AVRIS-t, aki digitálisan jelentkezett be Londonból. Az előadások közt egy-egy blokkban a különböző kiadók számoltak be friss muta-

toikról és célkitűzéseikről, ezek közt üdítő kivételt képezve az EBSCO, aminek képviselőjében Roman Biontek egy afféle gyorstalpalót tartott a mesterséges intelligencia és annak a jelenben betöltött szerepének témájában.

A konferencián megállapítottuk, hogy a közösségi tudomány egy olyan terület, amely nagy potenciált rejt magában akár a tudományos élet, akár a könyvtári térnyerés szempontjából, ám a statisztikák ezt még nem tükrözik. ANNE KATHRINE OVERGAARD és THOMAS KAARSTED vázolták, hogy a valóság jelenleg azt igazolja vissza, hogy a LIBER-tag könyvtáraknak bár 90%-a nyilatkozatszinten támogatja a közösségi tudományt, mindössze 26%-uk mutat fel ezzel kapcsolatos tevékenységet. Konkrét közösségi tudománnyal kapcsolatos projekteket leginkább hazai oldalról láttunk. GAÁLNÉ KALYDY DÓRA előadásán ismertette, hogy több nagy közösségi tudomány projektet is fel tudunk mutatni: a *Vadonleső.hu*-t, a civil régészek társaságát, valamint a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem egy programját², az első olyan közösségi tudományos projektet, melybe a könyvtárat is bevették. Egyéb sikeres közösségi tudományos munkaként NEMESNÉ KIS TÍMEA bemutatta az Nagy-Eged hegyi Szent Kereszt-kápolna 2020-as renoválását, valamint külföldi példaként ANDREAS GAMERITH a röhrenbachi Spitalkirchének felújításáról prezentált. ■

¹ University College of London

² Ivy Habitat Research

Tudományos konferencia Borsa Gedeon 100. születésnapja és az RMNy 5. kötetének megjelenése alkalmából

POGÁNY GYÖRGY
ny. könyvtárigazgató
bibliofil52@gmail.com

Tavaly decemberben, élete 99. évében hunyt el BORSZA GEDEON, a régi nyomtatványok nemzetközileg is jegyzett tudósa. Már ekkor hallani lehetett, hogy egykori munkatársai és tanítványai tudományos ülésszakkal készülnek 100. születésnapja megünneplésére. A tervezett ünnepi konferencia Borsa Gedeon elhunytja miatt emlékező rendezvénné alakult át, melynek a kerek évforduló mellett az is aktualitását adta, hogy október 11-ére, Borsa születésnapjára időzítve jelent meg a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* című alapvető kézikönyv 5. kötete, az 1671 és 1685 közötti másfél évtized kiadványtermését feltáró és sokoldalúan elemző összegzés. Az RMNy elválaszthatatlan Borsa Gedeon személyétől, az egész vállalkozás koncepcióját ő dolgozta ki és tevékeny közreműködője volt az egyes tomosok munkálatainak. A konferenciára egykori munkahelyén, az Országos Széchényi Könyvtárban került sor a régi könyvesek és a bibliográfusok szép számú érdeklődése mellett.

A tanácskozást RÓZSA DÁVID, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója köszöntötte. Mint kifejtette, az idei év valóságos régi könyves esztendő: 550 éve jelent meg a *Chronica Hungarorum*, az első Magyarországon nyomtatott könyv, 100 éve született Borsa Gedeon és megjelent az RMNy 5. kötete. Az RMNy jelentőségét hangsúlyozva többen is kitértek arra, hogy sokkal több, mint bibliográfia: valóságos művelődéstörténeti kézikönyv, a régi magyar kultúra kivételes jelentőségű műve, párhuzamba állítható a MAMŰLLEL, vagyis a Magyar Művelődéstörténeti Lexikkal. Ezeknek a fentebb említett programoknak a koordinátora az OSZK és mindezek elválaszthatatlanok Borsa Gedeon személyétől. Közölte, hogy a tudós mintegy 1500 kötetes régi könyves és bibliográfiai segédkönyvtára a család döntése szerint az OSZK Zirci Könyvtárába kerül, ahol minden egyes kötetet ex librisrel látnak el.

Köszöntő szavai után GARADNAI ERIKA, az OSZK munkatársa vázolta Borsa Gedeon pályafutását. Egy

(forrás: OSZK)

olyan nemzedék nevében méltatta munkásságát, amely 1983-ban – amikor Borsa nyugállományba vonult, azért, hogy a hivatali kötelezettségektől megszabadulva csak kutatásainak szentelhesse idejét és energiáját – még nem is élt. Ez is bizonyítja Borsa korszkos jelentőségű tudományos eredményeit. GARADNAI ERIKA állította össze a tudós személyét tárgyak, fényképek, dokumentumok segítségével közelebb hozó kiállítást is, amely az OSZK díszterme előtti térben nyílt meg. A bemutatott tárgyak, relikviák, könyvek meg elevenítik Borsa Gedeon csaknem 100 esztendőt átfogó életét és roppant nagy jelentőségű tudományos munkásságát. Apró kortörténeti adalék, hogy az 1950-es években az OSZK gyarapítási osztályát vezető Borsa tulajdonképpen büntetésből kapott lehetőséget az RMNy munkálatainak megkezdésére: megrendelte SZOLZSENYICIN Gulagról írt könyvét, amit az akkori könyvtárvezetés nehezményezett és leváltották osztályvezetői beosztásából.

A tudományos előadások két szekcióban hangzot-tak el. Az elsőben MONOK ISTVÁN, az MTA Könyvtár, Levéltár és Információs Központ főigazgatója moderálása mellett a retrospektív nemzeti bibliográfia és a magyarországi tudományosság átfogó kérdését vizsgálták az előadók. Monok üdvözlő szavaiban hangsúlyozta, hogy a nemzeti emlékezet alapvető elemeit tartalmazzák a nagy forráskiadványok – Régi Magyar Költők Tára, Régi Magyar Próza Emlékek, Régi Magyar Drámai Emlékek – és ebbe a sorba illeszkedik a Régi Magyarországi Nyomtatványok is. A szekció első előadója KECSKEMÉTI GÁBOR akadémikus, az Irodalomtudományi Intézet igazgatója volt. Az irodalomtörténész az Irodalomtudományi Intézet irattárában található dokumentumok alapján vázolta KLANICZAY TIBOR értékőrző szerepét, amellyel hozzájárult az RMNy megjelenéséhez. Klaniczay is 1923-ban született, talán ez is okozta, hogy szoros kapcsolatban volt Borsával és VARJAS BÉLA mellett ő volt a bibliográfia lektora is. CSORBA DÁVID, a Debreceni Református Kollégium Múzeumának szakigazgatója a retrospektív nemzeti bibliográfia, az RMNy szerepét hangsúlyozta a teológiai- és vallástörténeti kutatásokban és MELIUS JUHÁSZ PÉTER munkásságán keresztül szemléltette a bibliográfia fontosságát. Az RMNy egyik jelentőségét egyébként abban látja, hogy a politikailag szétszakított Kárpát-medence szellemi egységét helyreállítja. VERÓK ARTILA, az Egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem professzora azt vizsgálta, hogy az erdélyi szász tudományosság miként jelenik meg az RMNy kötetekben. A magyar tudományosságban a szász kultúra némileg háttérbe szorult, holott a szászok komoly mértékben hozzájárultak a hazai erudíció gazdagításához. Példaként a XVI. századi humanizmust, JOHANNES HONTERUS, VALENTIN WAGNER és CASPAR HELTAU – vagy sokkal ismertebb nevén: HELTAI GÁSPÁR – működését, az első erdélyi nyomdákat, a reformáció erdélyi kezdeteit említette meg és Honterus Rudimenta Cosmographia című földrajzi tankönyvét, minden idők egyik legsikeresebb könyvét: mintegy 100 kiadásban látott napvilágot. De magyar szempontból is fontosak a gazdag állományú szász könyvtárak, és a szász historia litteraria művelői ösztönző példát jelentettek a magyar tudományosságnak is.

Az első szekció utolsó előadója VÁSÁRHELYI JUDIT, az OSZK nyugalmazott osztályvezetője volt. Borsa Gedeon hagyatékáról beszélt, azokról a nagy vállalkozásokról és tudományos művekről, amelyeknek megszületésében vagy megalkotásában meghatározó szerepe volt. Borsa sorsa a régi könyv volt, keveseknek adatott meg, hogy mélyebben foglalkozhattak volna a régi nyomtatványokkal, mint ő. Fő kezdeményezése kétségtelenül a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* megindítása volt, de számos, ahhoz kapcsolódó vállal-

kozás megszületését ösztönözte. Így kezdeményezésére készült el a régi magyar nyomdai betűk és díszek corpora, a *Hungarica Typographica* című sorozat, a *Régi Magyar Szerzők* elnevezésű segédlet, a *Régi Magyar Könyvtár* 3. kötetéhez pótkötetek közreadása, de említhető a *Clavis Typographorum Regionis Carpathicae*, az 1473–1948 között, a mindenkori államhatárokon belül működő nyomdák és nyomdászok adatait tartalmazó adatbázis. Ez rávilágít arra is, hogy Borsa mennyire fogékony volt a technika újdonságai iránt, egyébként már az 1970-es években tanulmányt tett közzé a számítógép alkalmazásáról a régi könyves munkában.

Az ebédszünetet követően a délutáni, második szekció MADAS EDIT akadémikus moderálása mellett működött. Az elhangzott előadások egyfajta mélyfúrások voltak az RMNy 5. kötetére kapcsán. V. ECSEDY JUDIT, az OSZK nyugalmazott munkatársa nagy ívű áttekintésben mutatta be az 1671–1685 közötti időszak nyomdai jellegzetességeit. A másfél évtizedben a protestáns nyomdák működése fokozatosan ellehetetlenült, bár még többségben voltak, de új nyomda már nem létesült. Az előadásban ECSEDY JUDIT áttekintette a megjelent nyomtatványok nyelvi, műfaji, felekezeti sajátosságait, kitért a kiadványok példányszámára és formátumára és bemutatta a legtöbb nyomtatványt megjelentető officinákat. PERGER PÉTER, az OSZK munkatársa, az 5. kötet szerkesztője a szövegváltozatokról tartott előadást. A régi nyomdákban, ha nyomás közben észrevettek valamilyen hibát, javították a szöveget, így számos változat keletkezett. De a hibákon túl is keletkeztek variációk, ezeket a változatokat rendszerezte előadásában Perger Péter. Többek között értékelte a címlap variánsokat, ennek oka lehetett az eltérő olvasói rétegek megszólítása, illetve a mecénás változása is.

TÓTH ANNA JUDIT, szintén az OSZK munkatársa BETHLEN MIKLÓS két ismeretlen, 1677-es és 1678-as előszavát mutatta be előadásában. SZVORÉNYI RÓBERT (OSZK) PONGRÁCZ GYÖRGY PÜSPÖK műveit ismertette az RMNy 5. kötetében. KOVÁCS ESZTER (OSZK) a *Cithara Sanctorum* 1674-es és 1684-es kiadásában található új énekekről számolt be. BÁNFI SZILVIA, az OSZK nyugalmazott munkatársa az RMNy 2. kötetében található, 1172-es tételről, BALASSI BÁLINT *Szép magyar komédiájának* négyleveles töredékéről adott elő, az újabb kutatási eredmények tükrében azt taglalta, mikor és milyen alkalomra jelentette meg RHEDA PÁL 1619-ben Debrecenben Balassi művét.

A konferencia utolsó előadója HELTAI JÁNOS volt, aki Pázmány először 1631-ben Pozsonyban megjelent *Bizonyos okok* című hitvédelmi iratának későbbi kiadásait vette górcső alá és XVII. századi értelmezésüket tárta a hallgatóság elé.

A konferencia méltó megemlékezést jelentett Borsa Gedeonról és egyúttal bizonyította azt is, hogy az általa lefektetett elvi alapok kiállták/kiállják az idő próbáját, a Régi Magyarországi Nyomtatványok elnevezésű nagy jelentőségű vállalkozást az utódok az Ő szellemében viszik tovább. A XVII. századi kiadványter-

mést regisztráló bibliográfiából még egy kötet várható, majd el kell kezdeni a XVIII. századi nyomtatványok feltárását is, bár a megnövekedett kiadványszám miatt feltehetően a korábbiakhoz képest egyszerűbb feldolgozási módszerrel jelennek majd meg az újabb és újabb tomosok. ■

Fórum a nyílt hozzáférésű publikálás árnyoldalairól

ZACHÁR KRISZTINA

könyvtáros, MH Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtára
kriszta.zachar@gmail.com

A Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség (KIFÜ) és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) szervezésében került megrendezésre 2023. október 25-én a VIII. Magyar Nyílt Tudományos Fórum. A rendezvényhez az online térben lehetett csatlakozni előzetes regisztrációt követően.

A fórumon elhangzott egy angol nyelvű ismertetés a kutatók open science publikálását ösztönző és segítő nemzetközi projektről, melynek neve OPUS Project. Majd a résztvevők meghallgathattak egy nagyon izgalmas előadást a nyílt hozzáférésű publikálás árnyoldalát képviselő predátor kiadványok egyre szélesebb körű megjelenéséről. Az előadó bemutatta a jelenséget, hogyan lehet felismerni ezeket a kiadványokat, hol lehet megtalálni azokat a biztos pontokat, amelyek segítenek a kutatóknak, hogy a megfelelő helyre küldje el a publikációját. Az esemény zárásaként egy beszámoló következett az European Open Science Cloud (EOSC) aktuális munkájáról.

Hasznos és gondolatébresztő információk hangzottak el az összejövetelen, melyek további gondolkodásra, a gyakorlatban való alkalmazásra sarkallták a hallgatókat.

A fórum teljes anyaga elérhető a YouTube-on:

https://www.youtube.com/watch?v=bL_rsgH35ug

További hasznos linkek a témában:

VIII. Nyílt Tudomány Fórum: <https://openscience.hu/events/magyar-nyilt-tudomanyos-forum-viii/>

OPUS Project: <https://opusproject.eu/>

Open Science: <https://openscience.hu/>

EOSC: <https://eosc-portal.eu/>

Kihívások és lehetőségek a műszaki tájékoztatásban

Konferencia a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar szolnoki campusán

ALEXI ANNA

könyvtárvezető, EGIS Gyógyszergyár Zrt. Műszaki Könyvtára, Budapest

alexi.anna@egis.hu

Kétezer-huszonhárom november 30-án került megrendezésre „Kihívások és lehetőségek a műszaki tájékoztatásban – 60 éves a szolnoki Repülőműszaki gyűjtemény” címmel egy kiválóan megszervezett könyvtár- és információtudományi konferencia a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar szolnoki campusán.

A szakmai nap a műszaki könyvtárosok mellett – akik számára nagyon jó ötlet volt, hogy az MKE Műszaki Könyvtáros Szekciója tanulmányi kirándulást szervezett a rendezvényre – a MOKSZ könyvtárosai számára is nagyon érdekes volt, hiszen a Magyar Honvédség kiemelkedő szakkönyvtárai az egészségügyi könyvtárak.

A konferencia résztvevőit MÉSZÁROS ZOLTÁN, az NKE Egyetemi Könyvtár főigazgatója köszöntötte, beszédében bemutatva a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Könyvtárát, valamint a szolnoki repülőtisztképzés és az azt támogató repüléstörténeti gyűjtemény történetét.

A Főigazgató úr beszédében hangsúlyozta, hogy a technológia átalakulása és az azzal együtt járó kihívások a könyvtár és a műszaki terület szoros együttműködését igénylik.

Mészáros Zoltán

Dr. Krajnc Zoltán

DR. KRAJNC ZOLTÁN ezredes, az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar tudományos dékánhelyettese megnyitó előadásának törzsét szubjektív történeti visszatekintés adta, amin keresztül képet kaphattunk a tisztképzésben részt vevő kutató / oktató információhoz való hozzáféréséről. Azt hiszem valamennyi szakkönyvtáros számára elgondolkasztó, és a múlt hibáiból való cselekvésre ösztönző volt az, hogy a dékánhelyettes szerint a rendszerváltás körüli évtizedben a könyvtár nem tudta felvenni a versenyt azzal, hogy „kinyílt a világ a közvetlen digitális hozzáféréssel”.

Az informatikai technológia fejlődésével megszűnt a helyhez kötöttség, a könyvtárnak viszont fontos szerepe kell, hogy legyen a tájékoztatásban, a digitális források oktatásában.

Ezt követően HOLL ANDRÁS, az MTA Könyvtár és Információs Központ informatikai főigazgató-helyettese „Kutatási adatok kezelése – egy új szakkönyvtári feladat” című előadását hallgathattuk meg, amely a kutatási adat definíciójával kezdődött.

„Kutatási adatok léteztek amióta tudomány a tudomány”, viszont a digitális média térnyerésével megváltozott ezen adatok elérhetősége. A könyvtárak, levéltárak, adattárak is egyre inkább digitális formában

őrzik a kutatási adatokat. Az adatok közvetítése továbbra is a könyvtár feladata, viszont a tudományos tájékoztatás, a szakirodalmi keresés kibővült a források repozitóriumokba való feltöltésével, kezelésével. A dokumentumok archiválására jó példa az MTA Könyvtár REAL elnevezésű intézményi repozitóriuma.

Az előadás másik felében a tudományos körökben is egyre jobban elismert közösségi tudományba (*citizen science*) nyerhettünk bepillantást. A civilek tudományos projektekbe történő bevonására érdekes példát ad a mohácsi csatatér közösségi fémkeresős régészeti kutatása vagy a Bentham-kéziratok átírása.

DR. STOHL RÓBERT őrnagy, az MH Haderőmodernizációs és Transzformációs Parancsnokság, Haderőnemi Fejlesztési Igazgatóság, Digitális Tudástár főtisztje a honvédségi könyvtárak rendszerét és helyzetét ismertette. A 15 csapatkönyvtár mellett 9 MH szakkönyvtár működik jelenleg, utóbbiból kiemelkedik a 6 egészségügyi honvédségi könyvtár. Bár hiánypótló lenne, sajnos jelenleg nincsenek fegyvernemi könyvtárak, pedig a csapatkönyvtárak ezekhez jó alapot tudnának biztosítani. A Magyar Honvédség fel-

Holl András

datrendszerének szervezett könyvtári támogatásában nehézséget jelent, hogy hatályát veszítette a tudományos információellátás rendjének belső szabályozása, pedig a jogi háttér megteremtése, a szakirányító szervezet kijelölése és a szakterületi koordináció (pl. beszerzésben, szolgáltatásban) nagyon fontos lenne.

Az erőteljes transzformációs folyamat a honvédségi adatvagyron növekedésével is együtt jár. A Digitális Tudástár – amely célja „az MH-ban felhalmozott ismeretek aggregálása, tárolása, disztribúciója és a szervezeti tanulás támogatása” – például a térképészeti szakkönyvtár digitalizált anyagaival bővül.

Dr. Stohl Róbert az előadása végén a Magyar Honvédség feladatrendszerének hatékony támogatásához az alábbi témakörök mentén fogalmazta meg javas-

Dr. Stohl Róbert

latait: jogi háttér megteremtése, egységes integrált könyvtári rendszer használata, a humán erőforrás és az infrastruktúra fejlesztése; valamint érdemes lenne elgondolkozni a közösség felé nyitáson is.

Ezt követően TAKÁCS DÁNIEL, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kari könyvtárának vezetője beszélt a mesterséges intelligencia (MI vagy AI) helyéről a könyvtárakban.

Mára már természetes, hogy MI technológiával vannak felvértezve az IT eszközeink, az általunk is használt adatbázisok, keresőmotorok és a hétköznapijainkban megszokott számos alkalmazás. Ezeken túlmenően a mesterséges intelligencia az integrált könyvtári rendszerek, repozitóriumok, ügyfélszolgálati rendszerek, az oktatás, a tájékoztatás, a kommunikáció, valamint az adattárolás és a dokumentáció területén keresztül is begyűri a könyvtárakba, és fel kell készülnünk, hogy jól tudjuk (ki)használni az új technika kínáta lehetőségeket.

A mesterséges intelligencia könyvtári alkalmazásához elengedhetetlenül szükséges a nyitott infrastruktúra, a könyvtárosok oldaláról pedig egyre erősebb IT kompetencia.

Takács Dániel a hallgatóság előtt

Mit tud megoldani az MI?

- Gyorsabb, hatékonyabb ügyfélszolgálat (pl. chatbot, automata válaszok)
- „Okosabb” eszközök (pl. discoveryk, keresők)
- Folyamatok optimalizálása, gyorsítása, támogatása (pl. beszerzés)
- Meglévő adatvagyon feltárása, rejtett összefüggések keresése (pl. ajánlások, igények előrejelzése)
- Állománygondozás (pl. selejtezés, gyarapítás)
- Más, speciális szaktudást igénylő feladatok kiváltása vagy támogatása (pl. kommunikáció)
- Pontosabb tervezés támogatása (pl. statisztikák, előrejelzések, kimutatások készítése, munkafolyamatok követése)
- Tudománymetria támogatása (pl. hivatkozáskeresés)

ELTE EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK A MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁSBAN – 2023. NOVEMBER 30.

Forrás: Takács Dániel: A mesterséges intelligencia helye a könyvtárakban. <https://tudasportal.uni-nke.hu/> Feltöltés dátuma: 2023.12.01

Végül HORVÁTH NOÉMI, az NKE Egyetemi Könyvtár HHK Kari Könyvtár igazgatója „*A katonai felsőoktatás és a hadtudományi kutatások támogatása könyvtári eszközökkel*” című eladásában bemutatta, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtára a gyakorlatban hogyan támogatja a katonákat és a civil kutatókat több telephelyen is.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem könyvtárának gyűjtőköre az oktatott szakterületekre terjed ki, valamint nagy figyelmet fordítanak az intézményhez köthető kutatási eredmények és publikációk megőrzésére, feldolgozására, közvetítésére. Az egyetemi repozitórium – a Közszolgálati Tudásportál – teljesen nyilvános; ezen cikk megírásához is nagy segítséget nyújtott, hogy a konferencián elhangzott előadások közül már három elérhető volt (<https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/21084> 2023.12.06)

A nyilvánosan működő állami felsőoktatási könyvtár saját Facebook-oldallal is rendelkezik: <https://facebook.com/nke.konyvtar>

Az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Kari Könyvtára a klasszikus felsőoktatási könyvtári tevékenységeken felül az alábbi kiemelt feladatokat végzi:

Horváth Noémi

- Hadtudományi és katonai műszaki folyóiratok e-tartalomjegyzék szolgáltatása a MATARKA adatbázisban
- A HM és a Magyar Honvédség által biztosított főnökségi kiadványok és szabályzatok kötelespéldányainak archiválása
- Katonai térképraktár működtetése
- „NATO Katonai Szabványkönyvtár” üzemeltetése
- Kapcsolattartás és szakmai együttműködés a honvédségi könyvtárakkal (Horváth Noémi: *A katonai felsőoktatás és a hadtudományi kutatások támogatása könyvtári eszközökkel.* <https://tudasportal.uni-nke.hu/> Feltöltés dátuma: 2023.12.01)

Az előadások után egy katonai majd egy könyvtárszakmai kerekasztal beszélgetésre került még sor.

„*A műszaki szaktájékoztatás katonai repüléstudományi környezetben*” témában MÉSZÁROS ZOLTÁN, az NKE Egyetemi Könyvtár főigazgatója kerekasztal-beszélgető partnerei DR. PALIK MÁTYÁS ezredes, az NKE HHK katonai repülési dékánhelyettese, DRUZSIN JÓZSEF őrnagy, a Haditechnikai folyóirat katonai szerkesztője, DR. KÁROLY KRISZTIÁN százados, az NKE HHK Repülésirányító és Repülő-hajózó Tanszék tanszékvezetője voltak.

Szó volt a műszaki jellegű katonai információk, kutatási adatok hozzáférhetőségéről régen és most, az open források jelentőségéről, a konzorciumokban történő kutatásokról. A katonai kutatások kapcsán egyre nagyobb hangsúly van a *dual use-on*, azaz a technológiai újítások katonai, illetve polgári célú kettős felhasználásán.

HORVÁTH NOÉMI, az NKE HHK Kari Könyvtárának igazgatója BENEDECSIK KRISZTIÁVAL, a KTI Közlekedéstudományi Szakkönyvtár vezetőjével és ALEXI ANNÁVAL, az Egis Gyógyszergyár Zrt. Műszaki Könyv-

A katonai kerekasztalbeszélgetés beszélgetőpartnerei

A „Műszaki tájékoztatás vállalati környezetben” kerekasztal beszélgetőpartnerei

NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar szolnoki Repülőműszaki gyűjteménye

tárának vezetőjével beszélgetett a vállalati környezetben zajló műszaki tájékoztatás helyzetéről.

A beszélgetésből betekintést nyerhettünk a két vállalati könyvtár gyűjtőköréről, fejlesztéseiről, eredményeiről, a mesterséges intelligenciához való viszonyukról és a jövőképükről. Horváth Noémi igazgatóasszony rendkívül színes kérdéscsokorral készült, szívrünk szerint valamennyi (nem csak a vállalati) könyvtár képviselőjére kiterjesztettük volna a párbeszédet.

A beszélgetésre a fennállásának 60. évfordulóját ünneplő szolnoki Repülőműszaki gyűjtemény könyvtárában került sor, ezúton gratulálunk a jubileumhoz!

Köszönet illeti a konferencia szervezőit a szíves vendéglátásért és a tartalmas szakmai napért!

A fényképek a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Egyetemi Könyvtár Facebook oldaláról kerültek átmásolásra. Poszt: 2023.12.01. 7:48

Az Open Journal Systems bemutatása a Magyar Traumatológia, Ortopédia, Kézsebészet, Plasztikai Sebészet folyóirat új honlapja kapcsán

BALÁZSNÉ BALOGH ILDIKÓ

könyvtárvezető, Budapesti Dr. Manning János Baleseti Központ, Baleseti Könyvtár

MATROKPLASZT szerkesztőségi titkár

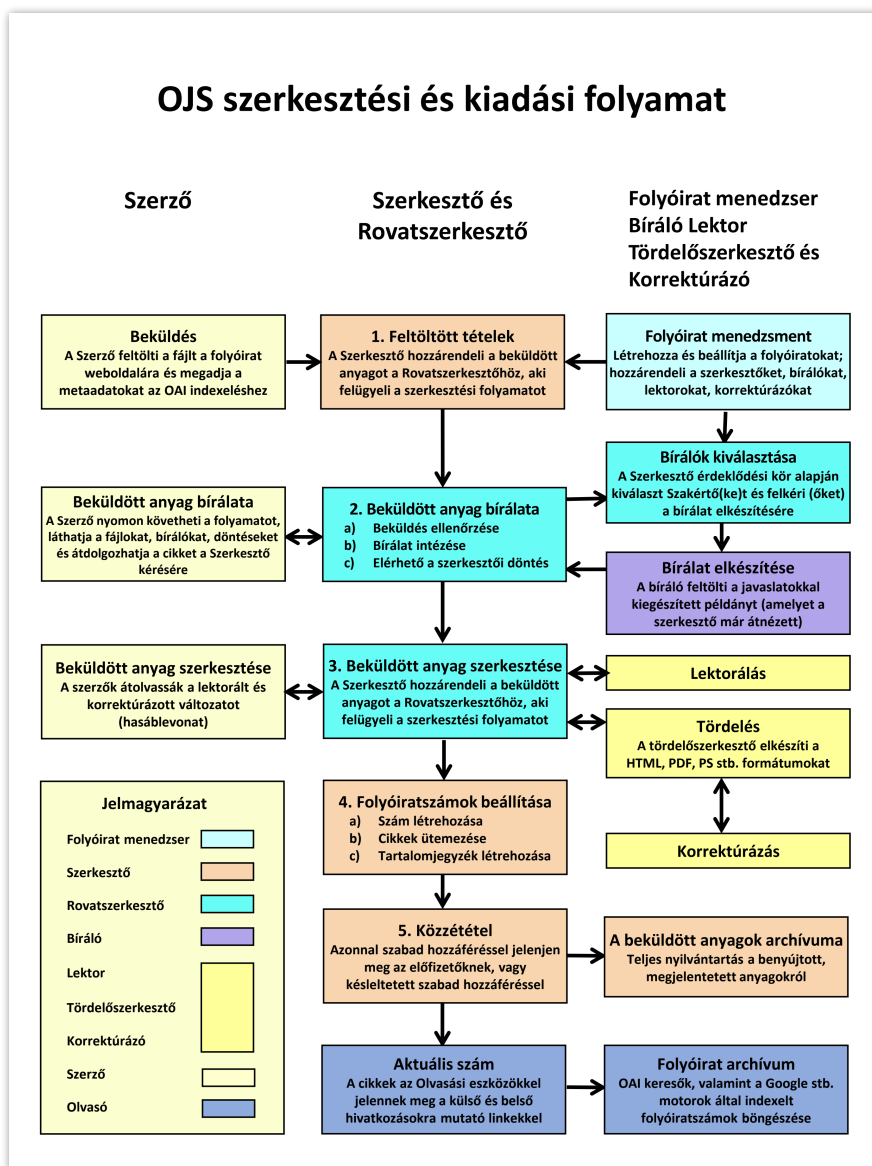
konyvtar@baleseti.hu; matrokplaszt@gmail.com

A Magyar Traumatológia, Ortopédia, Kézsebészet, Plasztikai Sebészet folyóiratnak 2023 szeptemberétől új honlapja van. Folyóiratunk kiadója a Matrokplaszt Folyóirat Alapítvány a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ által üzemeltetett Open Journal Systems rendszeréhez csatlakozott.

Az OJS a Public Knowledge Project (PKP) terméke, nemzetközileg ismert eszköz, nyílt forráskódú szoftver tudományos, lektorált folyóiratok megjelentetésének támogatására. A szoftver weboldalt, szerkesztési munkafolyamat-támogatást és automatikus adatcserét biztosít a szerkesztőségek számára. Használható a teljes funkcionalitás, azaz a kéziratbeküldés, munkafolyamat-támogatás, publikálás és az adatcsere, de arra is lehetőség van, hogy csak publikációs felületként használják a szerkesztőségek a rendszert. [1. ábra] Lehetővé teszi a létrejött adatok továbbadását indexelő adatbázisok, közös keresők felé az adatok exportálásának lehetőségével többféle formátumban. Ezáltal a megjelent cikkek részt vesznek az automatizált adatcserében más rendszerekkel, ez biztosítja, hogy a publikációk hosszú távon elérhetőek legyenek. A megőrzést biztosítják még az erre a célra kialakított repozitóriumok is [2. ábra].

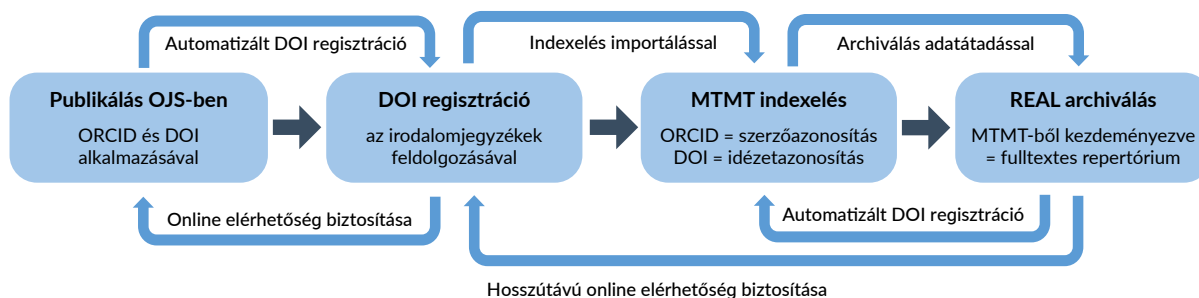
Az MTA Könyvtár és Információs Központ OJS Platformot kínál

(<https://ojs.mtak.hu>) nyílt hozzáférésű tudományos folyóiratok részére, amelyek nonprofit szervezetek kiadásában jelennek meg. Az MTA KIK a platformot a

1. ábra. Az Open Journal System szerkesztési és kiadási folyamata

Adatcsere a MATROKPLASZT új honlapjával

2. ábra. Adatcsere a MATROKPLASZT új honlapjával

folyóiratok szerkesztőségének rendelkezésére bocsátja, az elektronikus folyóiratokat a platformon a szerkesztőségek adminisztrálják.

Folyóiratunk megelégedéssel használja a platformot, honlapunk nyilvános, itt érhető el:

<https://ojs.mtak.hu/index.php/matrokplaszt>

Jelenleg csak a publikációs és adatcsere funkciókat használjuk ki, de idővel a rendszer teljes funkcionálisát szeretnénk igénybe venni (folyóiratcikk-beküldés és szerkesztési munkafolyamat-támogatás). Szeretnénk, ha a közleményeket tartalmazó teljes számok továbbra is megjelenének nyomtatásban, de a kon-

ferencia absztraktokat tartalmazó supplementumok csak online lesznek elérhetőek.

Minden olyan orvosi könyvtárnak, illetve intézménynek figyelmébe ajánljuk ezt a rendszert, ahol időszaki kiadványt jelentetnek meg, jelentősen megkönnyíti a szerkesztőségek munkáját.

Az MTA KIK online publikálással kapcsolatos szolgáltatásairól (DOI, ORCID, MTMT, REAL repozitóriumok) [3. ábra], további információk érhetőek el a következő honlapon: <https://openaccess.mtak.hu/>

Az OJS-sel kapcsolatban a következő e-mail címen lehet érdeklődni: ojs-help@konyvtar.mta.hu ■

3. ábra. Online publikálás modern eszközökkel

A felsőoktatási könyvtárak olvasói és feladatai a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtárának példáján keresztül

ORBÁN ZSÓFIA

módszertani könyvtáros, Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtár
orban.zsofia@semmelweis.hu

Altalánosságban elmondható, hogy a felsőoktatási könyvtárak két fő célközönsége az oktatók és a hallgatók. Nincs ez másként a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtárában sem. Kiegészül az orvosi, egészségügyi szakkönyvtári jellegből adódóan jóval kisebb mértékben orvosokkal és egészségügyi dolgozókkal, akik tudásuk fejlesztése, felfrissítése végett jönnek el könyvtárunkba. Mivel nyilvános könyvtár is vagyunk, elenyészőbb számban ugyan, de érkeznek hozzánk érdeklődők, akik betegségük után szeretnének olvasni. Látogatóink tehát így osztályozhatók.

Mindennapi munkánk során leggyakrabban a hallgatók fordulnak hozzánk kérdéseikkel. Legegyszerűbb kérdésük egy konkrét (tan)könyv, jegyzet keresésére fókuszál, valamint a beiratkozás és kölcsönzés részleteiről érdeklődnek. A felsőoktatási könyvtárak feladata a hallgatók képzésében való részvétel is, azaz segítenek eligazodni az adatbázisok útvesztőjében.

A Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár honlapján összegyűjtött adatbázisok, programok, források száma meghaladja a százat, amelyből közel 60 forrás előfizetett. Sokuk ugyan orvosi, biológiai, gyógyszerészeti adatbázis, de azért az egészség tudományi területen tanulók számára is megtalálhatók itt a legfontosabb források. Az első éveseknek a *Visible body* adatbázist propagáljuk, amely angol nyelvű interaktív, 3D-s adatbázis és az anatómia tanulását segíti. Később harmadéven kezdjük a hallgatóknak az adatbázisok, irodalomkeresés és hivatkozásjegyzék-készítés világát megmutatni, de előfordul, hogy az alsóbb évfolyamokról tudományos kutatás és a TDK részvétel (Tudományos Diákkör) miatt már maguktól megkeresnek bennünket a diákok.

Elméleti és gyakorlati órákat tartunk szakdolgozat-módszertan címen a harmadéveseknek, ahol tanítjuk az orvos- és egészség tudományi terület legfontosabb magyar nyelvű adatbázisát, a *Magyar Orvosi Bibliográfiát (MOB)* és emellett a minden tudományterület felöllelő *MATARKA*-t, valamint a könyvtár katalógu-

(Aszerző fényképe)

sát is. Harmadévre már ismerni szokták a *Pubmed* adatbázist, ebben is keresünk az órán. Továbbá nagy hangsúlyt helyezünk az ápolás- és egészség tudomány területének alapadatbázisára, az *EBSCO CINAHL*-ra, valamint a *Proquest* adatbázisra is. Szó esik a KSH forrásairól, említeni szoktuk az *MTMT*-t, mint gyűjtőoldalt, ami a könyvfejezetek keresésében különösen nagy segítség. Gyógytornász hallgatókkal megnézzük a *Physiopedia* nevű weboldalt, amelyet gyógytornászok készítenek a gyakorlati tanulás, ismeretfejlesztés céljából. Szoktam említeni az *Arcanum Adatbázist* később hozzám forduló szakdolgozatóknak, akiknek témája igényelheti ezt a platformot. Egyetemünk jóvoltából hozzáférünk a *MeRSZ* adatbázishoz, ahol nemcsak a kari elektronikus jegyzeteink találhatóak meg, de ajánlom irodalomkeresésre is, hiszen az adatbázis a tartalmainak teljes szövegében képes keresni. Mindezen forráshasználat mellett az *EndNote* nevű bibliográfiai segédprogramot mutatjuk be a szakdolgozat-módszertan gyakorlati óráinkon. Az Egyetem előfizet erre a programra, így propagáljuk használatát, ugyanis hisszük és látjuk, hogy sokkal könnyebb elkészíteni vele a szakdolgozat hivatkozásjegyzékét.

Emellett a végzős hallgatók szakdolgozattal kapcsolatos kérdésekkel fordulnak hozzánk. Gyakran előforduló kérdés, hogy egy konkrét forrásra hogyan kell hivatkozni. Sokaknak technikai jellegű kérdése van az EndNote programról vagy segíteni kell nekik a használatában. A precíz hallgatók pedig megkérnek, nézzük át a hivatkozásjegyzéküket, hogy pontos, és megfelel-e az elvárásoknak. Megtalálnak bennünket kétségbeesett diákok a Word használatával kapcsolatban is: oldalszám, tartalomjegyzék készítés szinte mindennapos kérdés a leadási határidő előtti hetekben. A hozzánk forduló hallgatók száma egyenes arányban nő a határidő közeledésével, a véghajrában kapacitásunk a maximumot súrolja (és talán még azon is túlmegy). Minden évben elraktározok magamban extrém eseteket, helyzeteket. Pályám kezdetén már azon is csodálkoztam, hogy a leadás előtti napokban az összes számítógép foglalt volt, három könyvtáros egyszerre szálldosott egyik hallgatóról a másikra. Én magam szinte a napi 8 órát ott töltöttem közöttük. Később a Covid alatt zárva volt a könyvtár a leadás előtti hetekben is, így online tudtunk többen egyszerre segíteni a hallgatóknak. Nagyon nehéz időszak volt: időpontot és létszámot kellett egyeztetni, ugyanis egymást követték Zoomon, volt, hogy többen voltak egyszerre és várahoztak, de olyan is, hogy egy könyvfejezethez kellő adatkópiát nekem kellett kinyomoznom a hallgatónak, mert a könyv csak a könyvtárban volt meg. Tehát én olvastam a könyvet és próbáltam megtalálni, melyik oldalon található a szó szerinti idézet. Nehéz szituációk voltak ezek, különösen elmagyarázni így a képernyőn keresztül, hogy mit kell javítania, de előfordult a telefonos segítség is.

Szerencsére csak az egyik évben volt ennyire nehéz, később már jöhettek személyesen. Tavalyi ked-

venc élményem, amikor az ügyeletben még este 6 óra-kor is 5-6 hallgatónak segítettem egyedül szimultán a problémáik megoldásában (olvasószolgálatos munkatársaknak legalább egy napon 11 és 19 óra között kell dolgozniuk a hosszú nyitvatartás miatt). Erőt próbáló helyzetek ezek, de utólag megszépülnek, hiszen rengeteg hallgatót segíthetünk.

A közönség másik nagy csoportját az oktatók alkotják. Az oktatói teljesítményérés minden egyetemen előtérbe került, melynek fontos eleme a publikálás. Segíteni tudunk számukra folyóiratajánlásban (hova publikáljon, mit támogat az egyetem, milyen értékű az adott folyóirat impakt faktor és quartilis tekintetében). Itt az Egészségtudományi Karon pár kollégámmal mi vagyunk a kari MTMT adminisztrátorok és feladatunk az ETK szervezeti egységei alatti publikációk feltöltése, idézetek frissítése a *Scopus* és *Web of Science* adatbázisokból. A mi kezünkben van tehát az oktatók állományának aktualizálása, ugyanis az Egyetemen kiemelten fontos cél a nemzetközi egyetemi rangsorokban való előrehaladás, melynek szerves része a publikálás.

Ezekon kívül fontos számunkra az oktatók ismereteinek bővítése. Olyan foglalkozásokat kínáltunk számukra, ahol a hivatkozási stílusokról, formai szempontokról beszélünk. Kollégám, Tampu Ferenc három alkalommal fogadta a könyvtári oktatóteremben az érdeklődő tanárokat. Január folyamán további konzultációkat fogunk tartani, ahol az EndNote program használata lesz a fő téma, valamint a Központi Könyvtár honlapján elérhető forrásokban, segédletekben, és a publikációs statisztikákat tartalmazó *Semmelweis Publikációk* adatbázisban segítünk eligazodni. Ugyanígy a hallgatóknak is kívánunk szervezett konzultációt tartani, ahol a gyakran felmerülő típushibákat, kérdéseket szeretnénk megvitatni. ■

Hold a felhők felett

Néhány adalék GRÓF VAY PÉTER pap, diplomata, utazó, műgyűjtő katoná-egészségügyi vonatkozású tevékenységéhez

POGÁNYNÉ DR. RÓZSA GABRIELLA (PHD)

könyvtárvezető, Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Tudományos Könyvtár, Budapest,
a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja

prg1971.05.29@gmail.com

Összefoglaló

Vay Pétert (1864–1948) utazóként, egyházi diplomataként és műgyűjtőként ismeri a köztudat, mára már azonban a feledés homályába vesztett, hogy a Nagy Háború alatt mennyit tett a hazai és külföldi hadikórházakban gyógyuló vagy fogolytáborokban szenvedő magyar katonákért, illetve a hősi halottak után maradt árvákért. Jelen tanulmány életéből ezt az aspektust emeli ki a püspök saját írásai és a korabeli sajtóközlemények alapján.

Kulcsszavak: Vay Péter (1864–1948), katonai kórházak, I. világháború

Abstract

Moon above the clouds. Some additions to the military health-related activities of Count Péter Vay, priest, diplomat, traveller, art collector

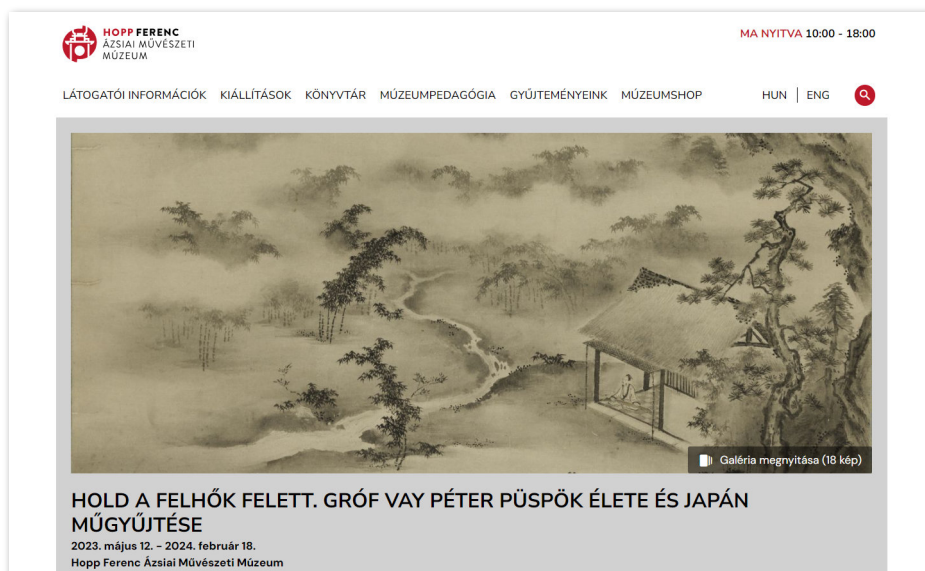
Péter Vay (1864–1948) is known to the public as a traveller, ecclesiastical diplomat and art collector, but it is now forgotten how much he did during the Great War for Hungarian soldiers recovering in domestic and foreign military hospitals or suffering in prison camps, as well as for orphans of soldiers killed in battles. This study highlights this aspect of his life based on the bishop's own writings and contemporary press releases.

Keywords: Péter Vay (1864–1948), military hospitals, World War I

Hold a felhők felett – ez a címe a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum mostani időszakos kiállításának [1], amely GRÓF VAJAI ÉS LUSKODI VAY PÉTER (1864–1948) japán és távol-keleti műgyűjtő tevékenységének állít emléket – halálának 75. évfordulója alakalmából (is).

Vay Péter a híres protestáns főúri család jogász végzettségű sarja, aki ifjan katolizált és 1898-ban pap-pá szentelve, 1900-tól apostoli protonotáriusként (főjegyző), később püspökként, misszionáriusként egyházi, illetve egyházi (és részben) világi diplomáciai pályát futott be. Missziós feladatai között szerepelt többek között az Amerikába kivándorlók lelkipáncsztatása, lelkipáncsztatási szolgálatuk az Újvilágba vezető hajóutakon, de több alkalommal keresett fel az Egyház képviselőjében távol-keleti országokat is. Ezek apropóján pedig nem mulasztotta el az anyaországtól távol élő magyar közösségek felkeresését sem. A Magyar Földrajzi Társaságban Kanada és az angol gyarmatpolitika címen tartott előadásában szintén kitért erre: „Nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy kanadai

működésem alatt Vancouver és Halifax, a Csendes- és Atlanti-óceán között talált magyarok számát 14.000-nél többre becsülöm, és bár az első kivándorlók már több mint egy évtizede telepedtek le, nem volt alkalmuk legtöbb esetben egyházi kötelességüknek eleget tenni s én voltam az első magyar katolikus lelkész, ki elhagyott hitsorsosainkat fölkereste. ... E jóra való emberek, akiket legtöbb esetben az inség, vagy kenyérkereset szükségére készített hazájuk elhagyására, boldogok voltak, hogy ismét anyanyelvükön imádkozhattak.” [2] 1900 és 1911 között 14 alkalommal kísért kivándorlóhajókat az Egyesült Államokba; ez volt az az időszak, amikor József Attilát idézve „kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk”. A világjáró püspök Kanadában szintén közel tízszer járt hasonló céllal, de éppígy megfordult Dél-Amerikában, Ausztráliában és Új-Zélandon. Szociális intézmények, kápolnák, menházak sokaságát hívta életre a távoli földrészek kikötőiben. [3] Az 1910-es katolikus nagygyűlésen éppen ezen törekvéseiről, a „Vándormunkás missziókról” tartott előadást; és érdemes a rendezvényt kapcsolatosan az

(Forrás: <https://hoppmuseum.hu/hu/events/exhibition/temporary>)

unitárius értékelést idézni: „Bizony azok az emberek [értsd: a katolikusok] komolyan veszik a dolgukat. Jól lehet sok olyan dolog hangzott el ott, amivel nem értünk egyet, el kell ismernünk, hogy ők a maguk nézetei szerint foglalkoznak a hit és vallás, ember és társadalom aktuális kérdéseivel. Csak kuriózumból említek fel néhány szervezetet s néhány tárgyat, amelyekről a gyűlésen előadásokat tartottak. 1. előadást tartott Vay Péter gróf...”[4] 1912-ben pedig éppen akkor teljesített hajókápláni szolgálatot a Carpathia gőzhajó fedélzetén, amikor a gőzös (fontos megjegyezni, hogy magyar hajóorvosa, DR. LENGYEL ÁRPÁD vezetésével) az elsüllyedt Titanic szerencsétlenül járt 705 utasának életét mentette meg. [5]

De visszatérve a Hopp Múzeum kiállítására: a tárlat az utak során vásárolt mintegy 2400 darabos műkincsgyűjteményből ad érdekes és értékes válogatást. Vay Péter gróf a keleti műkincs-kollekciókat részben saját számára vásárolta, részben pedig állami megbízásból szerezte meg a Szépművészeti Múzeum, illetve a mai Ázsiai Művészeti Múzeum számára, melynek ez egyik legrégebbi gyűjteményi rétegét képezi. Az pedig természetes, hogy a sikeres műgyűjtői tevékenységhez megfelelő szaktudásra is szüksége volt a grófnak, néhány német és francia művészeti szakkönyve szintén látható a tárlaton, sőt az általa írott legismertebb opuszok éppígy megtekinthetők: A Kelet művészete és műízlése (Budapest: Franklin; 1908), illetve A keleti féltekén (Budapest: Franklin; 1918). Emellett azonban számos előadásban és angol, német, valamint magyar nyelvű publikációban számolt be utazásairól, az ott tapasztaltakról és a megismert távoli kultúrákról.

Vay Pétert az utókor leginkább egyházi diplomataként, világjáróként és műgyűjtőként ismeri, illetve személyének kuriózum voltához hozzájárul az is,

hogy testvére annak a VAY SAROLTÁNAK (1857–1918), akit az irodalomtörténet – George Sand (1804–1876) nyomdokait követő – írói nevén VAY SÁNDORKÉNT tart számon. Gróf Vay Péter jeles katolikus tudósként 1916-tól, a szervezet működése kezdetétől a Szent István Akadémia Nyelvtudományi és Szépirodalmi osztálya rendes tagja [6] volt, 1917-ben pedig a Máltai Lovagrend fogadta lovagjai közé. Köztudott, hogy a

Vay Péter: A Kelet művészete és műízlése. Címlap. (forrás: <https://hoppmuseum.hu/files/relatedattachments/61.pdf>)

„Máltaiak”, akik mind a mai napig a szociális gondoskodás aktív ágensei és az egészségügy területén értékes szolgálatot teljesítenek, a Nagy Háborúban hadikórházakat és kórházvonalakat működtettek éppúgy, mint a Vöröskereszt. [7]

Papi és XIII. Leó pápa misszionáriusaként [8] végzett szolgálatához is kötődő szerteágazó tevékenysége során Vay püspök több szálon kapcsolódott a hadi-egészségügyhöz és a (hadí) szociális gondoskodáshoz is. Mindebben THOMAS PAINE (1737–1809) angol filozófus, politikus, gondolkodó, újságírótól vett és a keresztény moralitáson, a felvilágosodás eszmeiségén, valamint a társadalmi reformok szükségességének felismerésén alapuló életmóttója vezérelte: „A világ az én országom és jó tenni az én vallásom”. [9]

A Nagy Háború alatt egyházi szolgálata kiterjedt a hadikórházak meglátogatására itthon és külföldön egyaránt. A korabeli *Rendeleti Közlönyökben* nincsen nyoma formális, hivatalos honvédségi szolgálatának, mindenesetre számos forrás bizonyítja, hogy milyen aktív szerepet vállalt a sebesült és beteg, vagy akár hadifogságba esett katonák lelkigondozásában és Budapesten kórházlelkései szolgálatot is ellátott [10], de bekapcsolódott a szociális gondozás számos programjába is. Így írói munkásságának fontos szegmensei voltak a Nagy Háború kapcsán a (kül)politikai, társadalmi kérdések, a hadiárva nevelése és a beszámoló a távoli harcmezőkön megsebesült vagy fogságba esett honfitársaink sorsáról.

Az I. világháború befejezésének 105. évfordulója lehet – a távoli kultúrák színes világába magával ragadó kiállítás mellett – apropója Vay Péter püspök ezen másik arca rövid bemutatásának.

A világotávozó klerikus 1914 nyarán éppen Koreában tartózkodott az ottani missziós intézmények meglátogatására, azonban „a háború kitörése után hazafelé indult és [október derekára] hosszas és viszontagságos utazás után megérkezett a fővárosba”. [11] Mint ismeretes, már 1914 őszétől a sebesült és beteg katonák ellátásának fontos eleme volt a szellemi-lelki táplálékról való gondoskodás, össznemzeti összefogásban beindult a „Könyvet a sebesülteknek!”, utóbb mellette a „Könyvet a harctérre!” mozgalom, és a tábori lelkesi szolgálat jelenléte mellett szórakoztató könyveket, kegyességi irodalmat osztottak, programokat, előadásokat is szerveztek a katonai, vagy akár rögtönzött kiegészítő tábori kórházakban. [12] A *Magyarország* című lap 1914 decemberében adott hírt arról, hogy emberbaráti érzülettel telve, missziós feladataihoz és ehhez a társadalmi összefogáshoz kötődően „az orosz birodalomnak ázsiai országait is bejárta, így többek között Mandzsúriát, Szibériát, valamint azokat az orosz területeket, amelyekre az oroszok a mostani háborúban

Gróf Vay Péter. Forrás: b. z.: A szeretet apostola. In: *Familia. Kárpát-medencei Családi Magazin*. 2009. december/2010 január: 36.

foglyul ejtett magyar, német és osztrák katonákat internálják”. [13]

Hazatérve „a különféle kórházakban a sebesülteknek tartott [ismeretterjesztő] előadásokat és szentbeszédet, a fővárosból a vidéki kórházak látogatására utazott”. [14] (Természetesen előadójának széles köre nem korlátozódott a katonákra, a korabeli sajtó rendszeresen tudósított arról, hogy civil szervezetek, tudományos egyesületek rendezvényein számolt be úti élményeiről a széles nyilvánosság előtt.) A *Budapesti Hírlap* közleménye szerint többek között Mosonmagyaróvárott a város és a Vörös Kereszt kórházában tett látogatást, hosszan elbeszélgetett az ott ápolt hadfiakkal. [15]

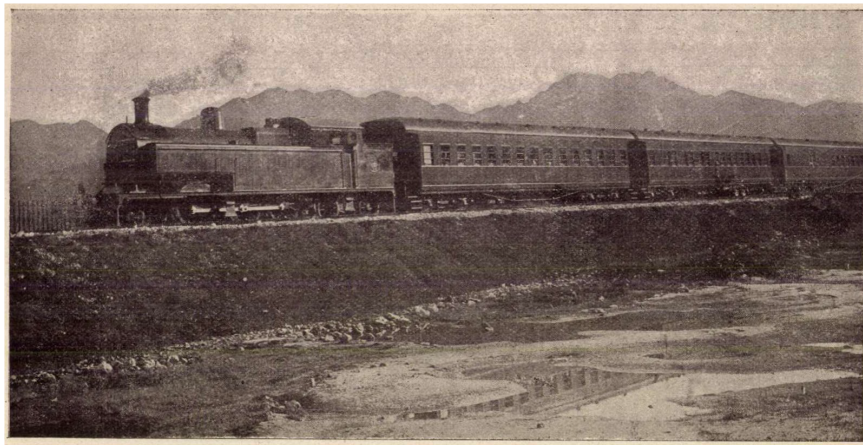
Az apostoli protonotárius hadiidők során több alkalommal külföldön kereste fel a magyar katonákat, illetve kapcsolatot tartott a sebesültellátásban közreműködő nemzetközi grémiumokkal, programokkal. 1915 telének végén, tavasz elején Berlinben [16], majd Drezdában és Németország-szerte vizitálta a magyar sebesülteket, az olasz front harcaihoz kötődően pedig Karintia, Krajna, Tirol és bajor föld lazareteiben tett látogatást [17]. Egyik levelében arról számolt be, hogy „mindenféle sok hazánkfíával találkozott, akik a németországi kórházakban a legkitűnőbb ápolásban részesülnek. A sebesülteknek csak az esik nehezükre, hogy nem igen van alkalmuk a magyar beszélgetésre”. [18] Vay püspök a *Budapesti Hírlapban* hosszabb cikkben osztotta meg a közönséggel tapasztalatait: „Engem elsősorban persze az ápolás kérdése érdekelt. A német birodalom kórházaiban fekvő magyarokat óhajtottam felkeresni. Mert vannak sokkal nagyobb számmal, mint gondolnánk. Az utóbbi időben, amióta több német had-

test harcol Galíciában és a határ mentén, a vonatok a német katonákkal számos magyar sebesültet is hoznak. Szilézia, Poroszország, Szászország városaiban mindenfelé találtam honfitársakat. Berlinben vannak a legtöbben. Mint mondják, most jó a soruk. Nincs panasz. De megelégedésük érthető is, mert el vannak bőven látva mindennel. Csak az esik nehezükre, hogy olyan távolra kerültek otthonuktól és családjaiktól. Akik németül nem értenek, és ilyen a nagyobb része, annak keservesebb a sorsa, mert nincs, kinek elmondja, mi fekszik a szívében, és nincs, kivel közölhetné gondolatait. Érthető tehát, hogy őszinte az örömük, ha honfitárs köszönt be hozzájuk. Lelkivigasz felette jól esik a sebesülteknek. Annyi veszedelem és szenvedés közepett mindannyi megtanult áhitattal imádkozni. A kórházak sok tekintetben emlékeztetnek a kivándorló hajókra. A nehéz megpróbáltatásokon átment emberek önkéntelenül elmélkedővé lesznek. A közvetlen veszedelem tudata mélyebb gondolatokat és magasztosabb eszméket vált ki. Akik a halállal folytonosan szemben állanak, bizalmukat Istenbe helyezik. A megbízható statisztikai adatok a sebesültek számát március elsejéig 1.000.018-ra, a lábba-dozókét pedig 983.000-re teszik. Ennek az óriás sokaságnak az elhelyezése, gyógykezelése, természetesen fölötte szövevényes feladat. A kórházak, éppúgy, mint nálunk, különböző kezelés alatt állanak. Vannak magán és vöröskereszt kórházak és vannak kizáróan katonai lazaretek. Mindezek az intézmények sok tekintetben eltérők. Vannak nagyon nagyok, több ezer ágygal és vannak szerény magánotthonok, melyekben mindössze pár beteg fér el. A berendezés és az ellátás sok tekintetben a viszonyoktól függ. Az ápolás azonban valamilyen nyíben egyaránt jó és szeretetteljes”. [19] A kórházlátogatások, magán és diplomáciai diskurzusok a magyar katonák külföldi jóhíre-neve tekintetében érdekes és pozitív visszajelzésekkel örvendeztették meg a gróft, valamint újságcikkein keresztül a magyar társadalmat: „Hogy ma Németország mennyivel jobban ismer és becsül, azt kivételes alkalmam nyílik elsősorban a kórházakban láthatni. Sebesült honfitársaimat fölkeresvén, kivétel nélkül tapasztaltam, hogy a magyar katona mindenfelé a legőszintébb jóindulatban részesül és osztatlan tiszteletet vív ki jó tulajdonaival. Bátorsága, lelkesedése általános csodálatot keltenek. Hány-szor hallottam dicséretképpen említeni, hogy magyar katonákkal meghódítanánk az egész világot.” [20] (Sajnos a történelem ezt nem igazolta; sok oka van ennek, a fele-

lősség azonban semmiképpen sem azokra terhelhető, akik életüket kockáztatva és veszélyeztetve harcoltak, vérezték a hazáért.) Mindezzel együtt azonban az *Idegenbe jutott sebesültjeink* című írásából az ellátás profizmusa mellett azt is leírja, hogy „a német [hadi]cenzúra a magyar nyelven írt közléseket nem engedi határain átjutni. Francia, angol, olasz, az antant és közömbös nemzetek számos nyelvét elfogadják, csak éppen a magyart nem”. Ugyanitt hozza fel példaként egy meiseni katonai kórház fertőző részlegén elkülönítetten fekvő magyar katona példáját, aki más nyelvet nem beszélve két hónapja egyetlen szót sem szólt. Az oszt-rák és német fürdőhelyekre látogatóktól pedig azt kéri, hogy a kórházakban gyógyuló magyar honfiak elszigeteltségén javítandó, nyaralásuk során gondolanak a szenvedőkre látogassanak el a katonai kórházakba. [21] A kórházlátogatásainak alapvető tapasztalata, hogy „a harcmező öldöklése közepette, a golyózáporban mindenki megtanul imádkozni” [22] – ezzel kapcsolatban a legnagyobb elismerés hangján szól a táborig és kórházi lelkészek erőfeszítéseiről, a barakk-kórházak kicsi kápolnáiról, a szerzetesek és szerzetesnők, valamint a legkülönfélébb társadalmi osztályokból származó önkéntes és vöröskereszt asszonyok ápolói- és szeretetszolgálatáról. [23]

Vay Péter gróf nem csupán a békés hátországokat választotta utazásai céljául, éppígy bejárta a frontok táborig egészségügyi intézményeit, illetve a hadifogolytáborokat, vigaszt nyújtva az ottani, sokszor a hátországi kórházakban lévőknél súlyosabb testi-lelki szenvedések idején honfitársainknak. [24]

A magyar sebesültek, internáltak, hadifoglyok sorának, helyzetének javítását szolgáló tevékenység másik területe a segélyszervezetekkel, intézményekkel való kapcsolattartás, ebben szintúgy bevetette világutazó püspökünk személyes ismertségét, kapcsolattrendszerét, nagy műveltségű, színes személyiségé-

Mandzsúrián át a Transzszibériai vasúton. Forrás: *Élet*. 1915. december 26.: 1254. https://adt.arcanum.com/hu/view/Elet_1915_2/?query=%22vay+p%C3%A9ter%22&pg=709&layout=s

nek megnyerő voltát. Genfben a Nemzetközi Vöröskereszttel ápolott jó kapcsolatokat [25], 1916 augusztusában Stockholmban a „rokkantszállítási ügyek bizottság”-ának ülésén vett részt [26], Svédországban tartózkodva – a *Magyarország* című lap közlésében olvashatók alapján – méltatta a svéd Vöröskereszt tevékenységét az orosz földön hadifogságot szenvedő földijeink felkutatására. „Mint írja, az egylet a legnagyobb buzgalommal igyekszik Oroszországban levő foglyaikról lehetően pontos adatokat szerezni. E célból a svédek ismételten beutazzák Oroszországot, felkeresik az orosz fogolytáborokat, ámde pontos kimutatásokat a folytonos áthelyezések és változtatások következtében nem tudnak összeállítani.” Beszámolójában a svéd vöröskereszt sebesültszállító vonatairól a legnagyobb elismeréssel szól. [27] Koppenhágából érkező tudósításában az ottrekedt magyar és osztrák rokkantak és foglyok számára megalapítandó otthon tervéről írt. [28]

Az akkor Nagy Háborúként emlegetett világéget nem véletlenül nevezte az utókor világháborúnak, hiszen észak és dél, kelet és nyugat népei álltak harcban egymással, a frontokat és harctereket lehetett látni bármely égtáj felé fordulva. És a harcok, háborús évek során nem csupán az országhatárok változtak folyamatosan, hanem a társadalmak és az egyének lelke, szellemisége is átalakult. Maga Vay Péter *Az élet és a gondolkodásmód átalakulása a háború folyamán* című írásában még a háború ideje alatt, 1917-ben foglalta össze e metamorfózis számos aspektusát, de már kellő rálátással az évek óta zajló folyamatokra: „Bármenynyire döntő is politikai átalakulásra a hosszadalmas hadjárat végeredményeiben a socialis visszahatás még lényegesebb leend. A külső, az új geographiai határok megvonásánál mélyebb nyomokat hagynak a belső, a pszichologiai vonások. Milyen más már jelenleg is az élet, mint volt még alig pár évvel ezelőtt. Mások a viszonyok és más az általános felfogás. A nélkül, hogy sok esetben csak tudatára is ébredtünk volna mindannak, a mi megszűnt s elenyészett örökre, hovatovább beleillesszük az új, a mind jobban kialakuló jelen viszonyokba.” [29] A háború és a vele járó emberi nyomorúságok éppúgy voltak motívumai a nemes emberi érzelmeknek és cselekedeteknek, mint az ellenséges indulatoknak, valamint a zavarosban halászó önérdektobzódásának. Vay elemzésének igazságát még azzal a kitételrel is elfogadhatjuk, hogy ekkor még legrosszabb álmunkban sem fordult meg a később békeszerződésnek nevezett dokumentum országunkra, nemzetünkre és Közép-Európára gyakorolt hatása, de már maga a tanulmány is kitér a minden országban fellépő anyagi romlásra, a társadalmi feszültségek kiéleződésére, illetve az orosz forradalom véres eseményeire. És nem csupán az egymással hadban álló országok élete torzult el majdhogynem a felismerhetet-

lenségig, hanem az úgynevezett semleges államok sem maradtak ki e világméretű felfordulásból még akkor sem, ha katonának behívott férjeik-fiaik nem vettek a harctereken és földjüket nem sebeztek lövészárkok. De összességében az itt lezajlott változások mérlege sem tekinthető egyértelműen pozitívan, bár kétségtelen külpolitikai-financiális nyereséget eredményeztek. A semleges országok mundérba öltöztetett katonái „Mindannyian egyaránt élvezték a jó ellátást és békességes életmódot. Panaszra nem is lehetett okuk. Egyformán jól bántak mindannyival. Nagy számmal érkeztek látogatásukra rokonok, jóbarátok és a körülményekhez képest derűlten folytak napjaik. A szabadságára annyira büszke Helvetia nemzeti hiúságának felette hízelgett, hogy vendégszeretetében részesítheti a szenvedő harcosokat, önérzete még növekedett, a mint tapasztalta, hogy a pártok fölé emelkedő állásfoglalása következtében súlya egyre gyarapszik. Mert soha e kis ország politikai jelentősége nagyobb nem volt, mint a mióta az összes nagyhatalmak különbség nélkül iparkodtak megnyerni jóindulatát s fölötté becses és nagyon sokoldalú szolgálatait.” [30]

Ebben a hadakozó, ügyeskedő, forrongó világban Vay Péter pedig mindenhol megfordult, ahol szenvedő magyar katonát találhatott – sok helyen a korábbi utazásainak emlékei kísérték őt. A még békeidőben megismert, majd a háború alatt újra felkeresett tájakban az emlékeket csak nyomokban felismerő világtató ambivalens érzései nyilvánulnak meg például az 1916-os isztambuli tartózkodásról szóló publicisztikai írásában: „Ma Konstantinápolyt ismét szürkének látom, de feldgraunak. A háborús keleti császárváros ismét új szint öltött: a háborúsat. Nyilvános épületei, palotái, nyári lakóinak nagy része stratégiai célokat szolgálnak. Az egyikből kaszárnya, a másikkól kórház lett. Itt a német, amott a mi térparancsnokságunk székel. Utczák és terek egyaránt el vannak lepve különböző származású hadfiakkal. Sok mindenféle Vörös Kereszt és vörös félholdas ápoló. Itt újonczokat gyakoroltatnak, amott motorkocsikkal kísérleteznek. Egyszóval minden a nagy háborúra vall.” [31] A hadiidők Nyugatot és Keletet morálisan és fizikai valójában egyaránt pusztító volta köszön vissza a hazafi és a civilizáció értékeit hozzáértő szemmel csodáló világtató misszionárius szavaiból: „A kelet mindenkoron megmagyarázhatatlan varázssal vonta magára a népek tekintetét. A múltban mint jelenben nagy jelentőségű események színhelye volt úgy Ázsia, mint Afrika. Az emberiség bölcsőköra óta egymást követték a mozgalmas cselekvések. Egyszer békében munkálva, alkotva, majd ádáz csatákban pusztítva, gyilkolva haladt népe kijelölt útjain. Ma háború jegyében áll az oriens, miként az occidens. A harci láz mint csillapíthatlan járvány terjedt nemzetről nemzetre, előbb közönyös, csaknem ismeretlen országok

sorsa mindjobban érdekel. Aszerint, hogy bajtársaink, avagy az ellenséggel sorakoznak, figyeljük meg lépéseiket és igyekszünk a legtávolabbi harcok tereit emlékünken felidézni. Kétszeresen örvendek tehát, hogy alkalmam volt e földeket és lakóit megismerni. Több ízben felkerestem mind e tájakat. Mezopotámiát, a Jement, Arábiát, Egyiptomot, Tripoliszt, Tuniszt, a Földközi-tenger szigeteit régen beutaztam. A Balkán és Kisázsia pedig még ezen év folyamán is visszatértem, hogy a hadikórházakban elszórt honfitársainkat meglátogassam.” [32]

A háborús hősök iránti szolidaritás másik területe a hadiárvárról való gondoskodás kérdése – és ez sem állt távol Vay Pétertől sem a maga vagyont felajánló intézményalapítóként, sem a nyájáért aggódó cselekvő lelkipásztorként, sem az árvaházi nevelés pedagógiai alapjait meghatározó nemzetstratégaként.

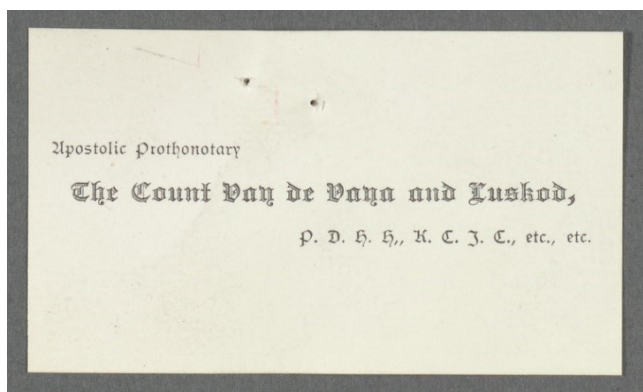
A család gyóni kastélyával és melléképületeivel kapcsolatban már 1904-ben felvetette, hogy – akkor még pontosabban meg nem határozott – jótékony célra kívánja hasznosítani „Gyón és vidéke népének javára”, de már ekkoriban is foglalkoztatta gyermekmenhely alapítása: egy Nagyváradon tartott előadásában egy koreai árvaház tervéről tájékoztatta hallgatóságát. 1906-ban kertészeti iskolát kívánt Gyónban létesíteni, 1910-ben pedig gyermekvédelmi célokra ajánlotta fel birtokát (30 holdas „belsőségét”, parkját, kertjét és 20 holdas szőlőjét) az államnak. Elképzelése akkor az ingatlan-átalakítás magas költségei miatt nem valósult meg, de a püspök továbbra sem adta fel tervét. A gyermeknevelésben sok tapasztalatot szerzett Jézus Isteni Szívéről Nevezett Karmelita Nővéreket invitálta uradalmába már 1912-ben. [33] A háború kitörésekor azonnal megismételte korábbi felajánlását, meg is kezdte az intézményalapítás előkészítését. Felismerte, hogy a hadiözvegyek sok esetben nem képesek eltartani gyermekeiket, ha munkába állnak, akkor viszont a gyermeknevelés napi feladataira nem maradhat elég idejük, nem tudják a gyermekek felügyeletét biztosítani. Sokszor a nagyobb családok sem rendelkeznek megfelelő lehetőségekkel, anyagi alappal a segítségnyújtáshoz annak érdekében, hogy ne kelljen félárvaakat, árvákat a család kötelékéből kiszakítani. Az alapvető létfeltételek biztosítása mellett azonban elengedhetetlen a jövő nemzedék intellektuális és erkölcsi nevelése: ezért legalkalmasabb a falu, a nagyváros zajától való csendes elvonultság, az egészséges környezet, a birtoktest mezőgazdasági területein a földművelés, a termelés gyakorlatban való megtanítása, hiszen ezekre a gyermekekre „a haza munkája, terhe, felelősségei egy napon nehezeden fognak”. Vay püspök vonatkozó elméleti alapvetése szerint cél – ameddig csak lehetséges – a családi kötelek megtartása. A nevelőintézetek esetében pedig a

vidéki/falusi nevelés az alapja a nagyobb közösséghez, a magyar földhöz, a hagyományokhoz való ragaszkodásnak, a gyökerek megőrzésének, ellentétben a nagyvárosi gyökértelen proletariátusba való beolvadással [34]. A probléma égető, valós társadalmi igény voltát igazolják a korabeli sajtóban közölt statisztikák: 1915. március 31-éig 5.176 gyermek jutott hadiárvaságra, 1915. június 30-ára számuk 13.394-ra nőtt, 1916. január elején 24.644, ugyanezen év március végére pedig már 50.643 gyermekről kellett országsszerte gondoskodni. [35]

A magyar hősi halott katonák árvái részére a gyóni hadiárvaház végül 1916. január 1-jén nyitotta meg kapuit, Vay Péter grófnak, az intézményt működtető karmelita apácáknak és GRÓF LÓNYAY ELEMÉR hitvesének, STEFÁNIA, SZÁSZ-COBURG-GOTHAI hercegnőnek (1864-1945) köszönhetően, aki a berendezés költségeit állta részben jótékonyági gyűjtőakció keretében. (Stefánia hercegnő Rudolf trónörökös özvegye és 1900 márciusában kötött házasságot a magyar főúrral. Jótékonyági tevékenysége elsősorban a Stefánia-szö-

A gyóni árvaház épületei az 1930-as években. Forrás: Valentiyik F. Száz éve nyitotta meg kapuit az Első Magyar Hadiárvaház. Honismeret. 2016. 4.: 10.

Vay Péter névjegye egy 1907-ből fennmaradt levelezésben. Megtalálható a The New York Public Library kéziratárában (MssCol 504) és digitális gyűjteményében. (Forrás: <https://digitalcollections.nypl.org/items/3ae78710-410b-0136-24b7-41e980db9e48>)

vetség életre hívásával az anya- és csecsemővédelem területére fókuszált. [36]) Az otthonban eleinte 14 kedvesnővér 100 másfél évesnél idősebb gyermeket nevelt, további főúri, vállalkozói és pénzügyi adományokból a bővítés már ekkor tervben volt. [37] Az új épület alapkövetétele 1916. október 1-jén történt, az építkezés teremtett módot további 50 gyermek befogadására. [38] A sajtó számos alkalommal tudósított az árvaházról, 1917. szeptemberében a jótékonyágáról ismert AUGUSZTA FŐHERCEGNŐ szüreti látogatásáról adott hírt: „*Híres volt hajdanában a gyóni szüret. Szólott a zene reggeltől estéig. A szomszéd uraságok négyesfogatainak paripái ott toporzékoltak a Pap-grófi szőlő lugasokkal árnyalt bejárata előtt. Midőn pedig a nap lenyugodott, eldőrdültek a rakéták, és rózsaszínes, csillogó bengáli fényben úszott az egész tájék. Azóta sok víz folyt le a Dunán. A múlt század derekának falusi életét napjainktól mintha végtelen évek sorozata választaná el. Az egykori hagyományok, patriarkális szokások egymásután enyésztek el. ... Eltűnt a gyóni cigányzenétől és a nép dalától visszhangzó szüret is. De ha el is múlt a vigalom és megszűnt a gyóni cigányzene szüret, megvan még változatlanul a százados szőlő. Csak a szüret képe változott. A régi, előkelő társaság helyét ma árva gyermekek serege pótolja. ... A hadiárva szüretjeit ez idén kétszeres ünneppé varázsolta Augusztia királyi hercegné látogatása. A háború kitörése óta a sebesülteket fáradhatatlan buzgalommal ápoló és vigasztaló fenséges asszony a minap Gyónra érkezett, hogy a kis árvákkal töltsen a délutánt.*” Az intézet későbbi koronás donátora volt ZITA KIRÁLYNÉ is, aki az új épület berendezéséhez, újabb száz kicsiny lakó neveléséhez adta magas támogatását. [40]

A gyóni árvaház utóéletéről érdemes megjegyezni, hogy az 1920-as években a Karmelita Nővérek Mindszentekről Nevezett Szent József Otthona néven működött, 1945-ben, Budapest ostroma idején az ingatlanegyüttesbe szovjet hadikórházat költöztettek.

A hazai szerzetesi közösségek 1950-ben történt szét-szórattatása és a karmelita rend feloszlatása után a „megtűrt” néhány egyházi intézmény egyikének adott otthont az ingatlan 1980-ig, amikor végleg állami fennhatóság alá került. A rendszerváltoztatása után 1992-ben kapta vissza a Római Katolikus Egyház. [41]

Természetesen nem Vay Péter volt a Nagy Háború árván maradt gyermekeinek egyedüli felkarolója, a sok-sok támogató, adományozó egyház, szervezet és magánszemély intézményalapítók is voltak, például Pomázon Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök létesített gyermekotthont. [42]

Az elesettek és kiszolgáltatottak gondozására, támogatására a Vöröskereszt intézményei, ápolói tanfolyamai mellett hasonló célú, magán kezdeményezésű programok úgyszintén indultak még az I. világháború előtti időszakban is. A vajai gróf ezekben úgyszintén vállalt szerepet. Még a *Nőnevelés* című folyóirat egyik 1906-os számában olvashatunk a nők számára indított szociális tanfolyamokról, amelyet APPONYI ALBERT (1846–1933) gróf hitvese, GRÓF CLOTHILDE VON MENS-DORFF-POUILLY-DIETRICHSTEIN (1867–1942), a Tuli-pánkert Szövetség közművelődési szakosztályának elnöke kezdeményezett; ennek egyik első előadójaként Vay Péter *Szociális feladatainkról* címen tartott felolvasást. A fővárosban lezajlott elméleti oktatást intézménylátogatások egészítették ki, az érdeklődő asszonyok a patronage intézményeket, foglalkoztató műhelyeket és a napköziotthonokat ismerhették meg. [40]

A veszélyeztetettek egyik speciális körét azok a kiszolgáltatott helyzetben lévő nők alkotják, akik könnyen válhatnak a leánykereskedelem áldozataivá, értük, életük, testi-lelki egészségük és emberi méltóságuk védelmében tartottak Brüsszelben Nővédelmi Kongresszust még 1912-ben, ahol a magyar delegáció egyik tagjaként gróf Vay Péter pápai kamarás saját kivándorlóhajókon végzett papi szolgálatának tapasztalatain alapuló intézkedésekről, ajánlásokról szólt. [43]

„*Szegények mindig lesznek köztetek*” – ahogyan szent Márk evangéliumában (14:7) olvassuk, Vay Péter egész életében sokat tett értük, a gyengékért, elhagyottakért, de vagyonos főúrként anyagi javakkal, tudásával, hitével és kapcsolatrendszerével a segítségnyújtásban más területen is kiválóan helytállt. A Nagy Háborúban a „szegény haza” támogatásának eszköze volt a 1914 novembere és 1918 júniusa között nyolc alkalommal a hadikölcsönök jegyzése [44]: 1917 nyáráig lezajlott hat programban összesen 600.000 K-t áldozott e célra. [45] A háború után elhagyta Magyarországot, karitatív tevékenységét Bécsből, illetve Svájcban folytatta, műgyűjteményeit, ingóságait és vagyonát eladta, 1924-ben Assisiben csatlakozott Szent Ferenc rendjéhez, kolostori visszavonultságban halt meg 1948-ban.

Vay Péternek a közgyűjteményekben megőrzött műkincsei, könyvei, írásai, diplomáciai karrierje, nemzetközi hírneve a magyar kultúra, művészet- és egyháztörténelem értékes és tiszteletre méltó része, egészségügyi- és szociális jótékonyági tevékenysége okán pedig a magyar orvosi könyvtáros közösség emlékezetében is méltó helye van. Munkásságában, életében – ahogyan más módon, de a miénkben, orvosi könyvtárosokéban is – jelen van a szolgálat, a testi-lelki egészség javításának célja, a nemzetköziség és a bölcsész hagyományok közvetítette értékek felhasználása. A néhány adalék közzétételének célja, hogy felhívja ezen szakmai közösség figyelmét e gazdag életútra, Vay Péter sokszínű személyiségére... és a még 2024. februárjáig látogatható kiállításra.

Jegyzetek

- [1] Vö. a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum honlapján. URL: https://hoppmuseum.hu/hu/events/details/36-Hold_a_felhok_felett_Grof_Vay_Peter_puspok_elete_es_japan_mugyujtese (letöltés dátuma: 2023. november 13.); A Múzeum vonatkozó kiadványai: Solymári D, Pallós T, Fajcsák Gy. A Kelet és a diplomácia művészete. Vay Péter püspök világmissziója. Budapest: Szent István Társulat: Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum; 2022.; Fajcsák Gy (szerk.). Moon above the clouds. The life of bishop Count Péter Vay and his Japanese art collection. Budapest: Ferenc Hopp Museum of Asiatic Arts; 2023.
- [2] Magyarország. 1906. december 15.: 19.
- [3] b. z.: A szeretet apostola. In: *Familia. Kárpát-medencei Családi Magazin*. 2009. december/2010 január: 36.
- [4] Unitárius Egyház. 1910: 191.
- [5] A Karpathia megérkezése. *Pesti Hírlap*. 1912. május 7.: 9.
- [6] Magyarország tisztii cím- és névtára. 1916. Budapest: Pesti Könyvnyomda Rt.: 1916. p. 675.; A Szent István Akadémia Értesítője. 1916: 63.
- [7] *Pesti Hírlap*. 1917. június 24.: 13.; *Az Újság*. 1917. június 19.: 9.
- [8] b. z.: A szeretet apostola. In: *Familia. Kárpát-medencei Családi Magazin*. 2009. december/2010 január: 36.
- [9] Gaudi K. Vay Péter, egy misszionárius-műgyűjtő a 20. század elején. In: Farkas É., Szirmai É., Újvári E. (szerk.). *A sokszínű tehetség*. Szeged: SZTE JGYPK FI; 2011. p. 102.
- [10] Solymári D, Pallós T, Fajcsák Gy. A Kelet és a diplomácia művészete. Vay Péter püspök világmissziója. Budapest: Szent István Társulat: Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum; 2022. p. 66.
- [11] *Budapesti Hírlap*. 1914. október 18.: 14
- [12] Vö. Pogányiné Rózsa G. *Olvasó katonák és könyvtáraik az I. világháborúban*. Könyv és Nevelés. 2017; 3: 32–61.
- [13] Magyarország. 1914. december 8.: 10.
- [14] *Budapesti Hírlap*. 1915. január 15.: 8.
- [15] *Budapesti Hírlap*. 1915. január 21.: 7.
- [16] *Budapesti Hírlap*. 1915. február 28.: 13.
- [17] Vay P. Idegenbe jutott sebesültjeink. *Budapesti Hírlap*. 1915. július 15.: 11.
- [18] *Budapesti Hírlap*. 1915. március 12.: 8.
- [19] Vay P. A német társadalom és a háború. *Budapesti Hírlap*. 1915. április 25.: 11–12.
- [20] Vay P. Német-magyar barátság. *Budapesti Hírlap*. 1915. augusztus 10.: 1.
- [21] Vay P. Idegenbe jutott sebesültjeink. *Budapesti Hírlap*. 1915. július 15.: 10.
- [22] Vay P. Karitás. *Budapesti Hírlap*. 1915. január 26.: 7.
- [23] Vay P. Válasz hozzám intézett kérdésekre - Idegenbe jutott sebesültjeink. *Budapesti Hírlap*. 1915. július 28.: 11.
- [24] *Az Újság*. 1918. június 20.: 8.; Budapest. 1918. október 12.: 6.
- [25] *Budapesti Hírlap*. 1915. október 13.: 13.
- [26] Magyarország. 1916. augusztus 23.: 6.
- [27] Magyarország. 1916. augusztus. 26.: 11.
- [28] *Budapesti Hírlap*. 1916. szeptember 5.: 10.
- [29] Vay P. Az élet és gondolkodásmód átalakulása a háború folyamán. *Budapesti Szemle*. 1917: 322. Az egész cikket ld. 321–360.
- [30] Uott: 346-347.
- [31] Vay P. Képek és jelenetek a legkeletibb harcterről. (Képekkel). *Vasárnapi Újság*. 1916. július 30.: 484.
- [32] Vay P. Világküzdelem keleti harcterein. *Katolikus Szemle*. 1918; 5: 404.
- [33] Vö. Valentyk F. Száz éve nyitotta meg kapuit az Első Magyar Hadiársvaház. *Honismeret*. 2016. 4.: 8.; *Az Újság*. 1916. október 3.: 9.
- [34] Vay P. A jövő nemzedék. *Budapesti Hírlap*. 1916. január 1.: 7.
- [35] Vö. Valentyk F. Száz éve nyitotta meg kapuit az Első Magyar Hadiársvaház. *Honismeret*. 2016. 4.: 7.
- [36] *Az Újság*. 1915. június 14.: 5.
- [37] *Budapesti Hírlap*. 1916. január 4.: 12.; *Pesti Hírlap*. 1916. február 22.: 7.
- [38] Szijj J (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Budapest: Petit Real; 2000. p. 154.; *Az Újság*. 1916. október 3.: 9.
- [39] *Az Est*. 1917. szeptember 19.: 7.; *Budapesti Hírlap*. 1917. szeptember 22.: 9.
- [40] *8 Órai Újság*. 1918. március 30.: 4.; *Pesti Hírlap*. 1918. március 30.: 7.
- [41] Valentyk F. Száz éve nyitotta meg kapuit az Első Magyar Hadiársvaház. *Honismeret*. 2016. 4.: 10.
- [42] Gabányi J, olysói és héthársi. A világháború története az összeomlás kezdetétől a békekötésig. 1. [S. I.]: Gabányi János; [1934]. p. 280.
- [43] *Nemzeti Nénevelés*. 1906. november: 491.
- [44] *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*. 1912. november 3.: 700.
- [45] Vö. részletesen: Mihók S. A hadikölcsönök Magyarországon az első világháború idején. *Honvédségi Szemle*. 2018. 4.: 127-139.
- [46] Magyarország. 1917. június 14.: 9.

„A zene lelkem lélegzetvétele...”

Terápia – hobbi – imádság

GACSAFYI-TÖLGYESI ÁGNES
g.tolgyag@gmail.com

A zene gyógyító hatásáról ma már könyvtárnyi irodalmat talál az érdeklődő. Külföldön egyetemeken oktatják a terápiának ezt a művészi formáját, mert bizonyított tény, hogy – különösen az aktív zenélés – nem csak a pszichét, a memóriát, de a finommotorikus mozgást is fejleszti. Kiadványunkban is megjelent nemrég egy ilyen témájú közlemény, DR. DALOS MARGIT tollából (OK 2023.2.10–16.p.), amely a zene súlyosan sérült betegekre gyakorolt gyógyító hatását mutatja be.

Ez az egyik oldal, a betegek és a gyógyulás felőli megközelítés.

Aztán létezik a másik oldal. Az orvos, aki gyógyít, miközben saját meggyötört, végletekig igénybe vett mentális állapotát javítandó fordul a zenéhez. Leginkább hallgatja, mindig az aktuális lelki kondíciójához illő stílust választva. Egy nagyon kedves professzor barátom például tudatosan, módszeresen – előre megtervezve, a műveket gondosan, saját tematikája szerint válogatva – hallgatott zenét, napi rendszerességgel. Végül, mindössze tizennégy hónappal a 100. születésnapja előtt meghívást kapott az örökké tartó égi zenehallgatásra.

De vannak a gyógyítók között – nem is kevesen –, akik művelik is a zenét. Őket további három csoportra oszthatjuk: egyik, aki csak úgy, magának, autodidakta módon szerzett ismeretei birtokában muzsikál, hogy megpihenjen, harmóniát találjon a mindennapok károkofóniájában. A másik, aki sokéves zenei képzettséggel a háta mögött végül mégis az orvosi pályát választja, de már sosem tud elszakadni a zenétől, ezért kisebb társaságban előveszi hangszerét. És van a „profif amatőr”, aki hétköznap gyógyít, hétvégén – néha hétköznapi estéken is – összejön néhány hozzá hasonló fanatikus kollégával, nem sajnálva időt, alkotó energiát, gyakorol, mert fellépés lesz! És ezt már komolyan kell venni!

Azt mondják, Magyarországon él és zenél, világviszonylatban is az egyetlen olyan, orvosokból álló vonósnégyes, amely megalakulása óta változatlan felál-

Daniel Frisenrecker képe a Pixabay-en.

lásban muzsikál és koncertezik, nem ritkán országos, sőt világhírű profi zenészekkel egy színpadon. Ők a szinte napra pontosan 40 éve alakult Semmelweis vonósnégyes: DR. KELEMEN LÁSZLÓ belgyógyász, angiológus, háziorvos (I. hegedű), DR. SZÉKELY GYÖRGY belgyógyász, gasztroenterológus (II. hegedű), DR. ASBÓT RICHARD belgyógyász, kardiológus (cselló), DR. OSTOROS GYULA tüdőgyógyász, klinikai onkológus (brácsa).

BÁNÓ ANDRÁS, Pulitzer-emlékdíjas újságíró, szerkesztő, műsorvezető 2017-ben interjút készített a „fehérvérvényes” vonósnégyes két tagjával. A beszélgetésben számos nemzetközi hírű zeneóriás neve hangzott el velük összefüggésben, hiszen lehetőségük volt együtt zenélni többek között VÁSÁRY TAMÁSSAL, ROLLA JÁNOSSEL, SZENTPÉTERI GABRIELLÁVAL, vagy TARDY

LÁSZLÓ Liszt-díjas karnaggyal, aki nem csak a Mátyás Templom együttesének, de a Budapesti Orvosegyetem Medikus Kamarazenekarának – mert ilyen is van! – vezetője is egyben.

Megemlítették azt is, hogy első nyilvános fellépésük egy tolnai zeneiskolában volt, bár első „hivatalos hangversenyüknek” a Zichy kastélyban adott koncertjüket tekintik. Azóta felléptek már az Óbudai Társaskörben, mely egyik legfontosabb és legkedvesebb koncerthelyszínük, adtak hangversenyt az óbudai Főtéren, a Magyar Rádió Márványtermében, melyet a Bartók Rádió is közvetített. Felléptek a Zeneakadémia Nagytermében, de Rómában, Berlinben és a salzburgi Mozarteumban (Universität Mozarteum Salzburg) is. Utóbbi kapcsán érdemes azt is megemlíteni – ha az orvoslás és zenélés terén képviselt minőség nem lenne elég –, hogy Székely György akkreditált újságíróként 1993 óta tudósít a Salzburgi Ünnepi Játékokról. A közel harminc év anyagát könyvbe is foglalta, *A muzsika valódi hangja a fesztiválok fővárosában* címmel, melyet négy évvel ezelőtt, 2019 decemberében mutattak be az Óbudai Társaskörben.

Az interjúból az is kiderült, hogy a vonósnégyes minden tagja otthonról hozta a zene iránti fogékonyságot. Valamennyien gyerekkoruk óta tanultak zenét, megőrizték a házi muzsikálás szép emlékét, ezt idézik vissza minden közös próbájukon és koncertjeiken is. Közben pedig immár negyvenéves barátság fűzi őket és családjaikat egymáshoz, és ezen semmilyen szakmai, közéleti, politikai nézetkülönbség nem változtat. Mert az igaz barátság – ahogy a zene is – minden nehézségen átsegít.

Ha visszatekintünk a történelem évezredeinek kanyargós útján, igazolva láthatjuk ezt az állítást. A zene gyógyító hatását ősidők óta ösztönösen alkalmazza az anya, amikor beteg gyermekének énekel, hogy fájdalmát csökkentse, megnyugtassa. A görög orvosok is a zenét hívták segítségül, hogy betegekben pozitív érzelmi reakciót váltsanak ki, ezzel is segítve gyógyulásukat. Ugyanakkor saját egészségük védelméért is sokat tettek, amikor időt szántak a zene hallgatására vagy művelésére. A görögök két nagyon kifejező szót is találtak arra, hogy megkülönböztessék az idő kétfajta múlását. *Kronosz* és *kairosz*; mennyiségi és minőségi idő. Előbbi az idő tényszerű múlására, utóbbi annak tökéletes megélésére utal, melyben átélhető a teljesség élménye, például a zene által.

ALBERT SCHWEITZER (1875–1965) élete példázza talán legszebben az orvoslás és a zene összhangjának csodáját. Ő előbb lett zenész, mint orvos, hiszen lelkész édesapjának közelében előbb az orgonajátékot, később a filozófia és teológia tudományát sajátította el. Csak 30 éves korában kezdte meg orvosi tanulmányait, 1912-ben avatták orvossá. Ezáltal vált teljessé az

Élet tiszteletén alapuló hitvallása: orvosként a test, lelkészként a lélek, organistaként a szellem egészségének megőrzése. Életének egy jelentős részét az afrikai leprás és álmokóros betegek gyógyításának szentelte, tudásával, gyógyszerével, zenéjével és az Élet iránti tiszteletével gondozta betegeit. Itt is felfigyelt a zenehallgatás jótékony, fájdalmakat csökkentő hatására.

1913-ban kórházat alapított a mai Gabonban, itt kapta az *Oganga*, vagyis Nagy Fehér Varázsló nevet. Az I. Világháború után visszatért az immár francia területen lévő Elzászba, előadásokat tartott és koncertezett, hogy pénzt gyűjtsön, amellyel aztán Afrikában újjáépítette a kórházat. A II. Világháború után Európa és Afrika közös hazája lett, végül 1965-ben utóbbiban halt meg. Állítólag utolsó óráiban is Bach zenéjét hallgatta.

ALEXANDER PORFIRJEVICS BOROGYIN élettörténete is Albert Schweizeréhez hasonlóan alakult, csak fordított sorrendben. Ő ugyanis már elismert orvos, tudós, vegyész professzor volt, amikor a zene felé fordult egy szerelem kapcsán, JEKATYERINA PROTAPOPOVA zongoraművész személyében, aki előbb a beteg volt, majd a felesége lett. Ekkor kezdett komolyan foglalkozni a zenével, kamarazenélt, szimfóniát írt és nem kisebb zenei hírességekkel alapította meg az *Orosz Ötök* zeneszerzői csoportot, mint MUSZORG-SZKIJ, BALAKIREV, RIMSZKIJ-KORSZAKOV és KJUI. Zenei kibontakozása, komoly hazai és külföldi sikerei mellett azonban végig megmaradt orvosnak, sőt, küzdött a női orvostudomány megszervezéséért is.

Visszatérve a Semmelweis-vonósnégyesre, az általam ismert, velük készült beszélgetések, riportfilmek egyikében sem kérte meg őket, hogy miért épp Semmelweis nevét választották vonósnégyesük számára. Pedig a kérdés jogos lenne, hiszen egyikük sem szülész orvos, és SEMMELWEIS IGNÁC, az orvostudomány magyar ikonja nevét egyébként is tiszteletre méltóan bőkezűen őrzi az utókor. Hogy csak a legismertebbeket említsem: Az 1992. évi XXIII. törvény születésnapját a magyar egészségügy napjává nyilvánította, 2011 óta pedig munkaszüneti nap az egészségügyben dolgozók számára. Intézmények, szobrok, kiadványok sokasága viseli nevét, 1906-ban STRÓBL ALAJOS elkészítette csodálatos Semmelweis-szobrát, amelyet előbb az Erzsébet téren állítottak fel, majd 1948-ban áthelyezték Semmelweis egykori első magyarországi munkahelye, a Szt. Rókus kórház elé, 1952-ben pedig az említett kórház is felvette Semmelweis nevét, csak úgy, mint 1969-ben a Budapesti Orvostudományi Egyetem. És ami igazán nagy elégtétel és elismerés: 1991-ben a bécsi szülészeti klinikát, idegtépő küzdelmeinek, kudarcainak, mégis világra szóló felismerésének színhelyét is róla nevezték el.

Életéről számos regény, sőt film is készült. A FRED ZINNE MANN által rendezett, *Hogy élhessenek az anyák* című, 1938-ban készült filmje a legjobb rövidfilm kategóriában Oscar-díjat nyert. Két évvel ezután, 1940-ben TÓTH ENDRE, tíz évvel később pedig BÁN FRIGYES vitte filmvászonra az orvos életét. Idén november 30-ától pedig újabb Semmelweis-film látható – ezúttal KOLTAI LAJOS rendezésében – a mozikban, amely az októberi világpremier során a New York-i és Los Angeles-i vetítéseket követően a 19. Torontói EU Filmfesztiválon elnyerte a fesztivál legjobb filmje címet. Semmelweis emlékezetét őrzi továbbá, hogy 2013-ban az UNESCO felvette az „anyák megmentőjének” a gyermekágyi lázzal kapcsolatos felfedezését és annak 1847 és 1861 között keletkezett primer dokumentumait A világ emlékezete program kitüntetettjeinek 1992 óta bővülő listájára. 2014-ben rekonstruálták az Orvosi Kaszinó 1906-ban készült, majd elveszett Semmelweis serlegének mását, amelynek színezüst anyaga a névadó nemességét, drágakövei pedig csillogó szellemét jelképezik. Számos földi alkotás mellett az Ő nevét őrzi az 1980. augusztus 6-án, ZDENKA VÁVROVÁ csillagász által felfedezett 4170-es, Semmelweis kisbolygó is.

Szóval miért Semmelweis vonósnégyes? – marad meg bennem továbbra is a kérdés. Talán, mert 1983-ban – névadója születésének 165. évfordulóján – alakult meg a formáció? Vagy, mert az azonos nevű kamarazenekarból léptek elő önálló entitássá? Egyszer talán megkérdezem Tőlük. De akárhogyan is, névválasztásukkal – az orvostudomány és a zene terén elért kiváló eredményeik ismeretében – méltó módon örökítik tovább a medicina talán legismertebb magyar reprezentánsának nevét.

A *Parlando* című zenei szaklapban tették fel DR. SZÉKELY GYÖRGYNEK a kérdést, hogy hogyan látja a saját, illetve a Semmelweis Vonósnégyes jövőjét?

„...a legfontosabb az, hogy a szó jó értelmében vett dilettáns muzsikálást folytassuk.” – válaszolt a főorvos.

Utánanéztam: A *dilettare* egy olasz szó, a következőképpen fordítható magyarra: gyönyörködni, gyönyörködtetni, szórakozni, élvezetet találni, kedvet lenni valamiben.

Hát lehet ennél frappánsabban összefoglalni egy orvos-zenész hitvallást?

A már említett Bánó András-interjúban feltett utolsó kérdésre pedig – miszerint van-e frakkja a Semmelweis vonósnégyes tagjainak? – nem kevésbé frapáns, és a zene iránti végtelen alázatot tükröző válasz érkezett: Nincs, az csak a profiknak jár!

Dr. Ostoros Gyula, Dr. Székely György, Dr. Kelemen László és Dr. Asbót Richard (forrás: parlando.hu)

„A zene lelke lélegzetvétele, s egyszersmind imádságom és munkám.” – hogy egészen pontosan idézzem LISZT FERENC jelen írás című válaszott vallomását. Jó érzés tudni, hogy vannak ma is, akik e gondolat mentén élnek, gyógyítanak, gyógyulnak.

Az alábbi linken hallható muzsikával kívánunk lélekemelő zenékben gazdag Karácsonyt Kedves Olvasóinknak!

<https://www.youtube.com/watch?v=N5OCnR2IvGg>

Idézett források:

- [1] <https://www.breuerpress.com/2017/03/31/hetkoznap-orvosok-a-hetvegen-zeneszek/>
- [2] https://www.parlando.hu/2021/2021-3/Szekely_Gyorgy.htm;
https://www.parlando.hu/2023/2023-6/Szekely_Gyorgy.pdf
- [3] *Index – Kultúr – Hosszú cikket szentelt a Semmelweis-filmnek a világ vezető filmes lapja*
- [4] https://bmkk.eu/wp-content/uploads/2019/04/H%C3%ADrmond%C3%B3_2018_01_docMIR.pdf

Régi karácsonyok irodalmunkban

(Nosztalgiazó ünneptörténet)

DR. FÖLDESZ GABRIELLA

színháztörténész, kritikus

foldesdy@gmail.com

A kereszténység története kétezer évet ölel fel, ám a Karácsonynak, Jézus születésének a maihoz hasonló méreteket öltő világméretű megünneplése csak az utóbbi két évszázadra korlátozódott. Ennél korábbi fenyőfaállítás, díszek felvitele a fára, betlehemezés, vagy épp az ajándékozás elvéte fordult elő Európa egyes helyein, rövid időre szokássá vált, majd ismét eltűnt, hogy véglegesen visszatérjen, és a legimpozánsabb téli ünnepünk legyen. Tőlünk nyugatabbra már javában dívott a csillogó fenyőfa kultusz, amikor hazánkban először BRUNSWICK TERÉZ állított nyilvános helyen feldíszített fenyőfát 1824-ben. Célja ebben is a közösségteremtés volt, ahogy a kisdédóvók létrehozásában is e nemes gondolat vezette.

A szépirodalom terén két 19. századi művet említek, ezek a mai napig részei e szép téli eseménynek. E.T.A. HOFFMANN német romantikus író két mesével járult hozzá a gyerekek megörvendeztetéséhez. A *Diótörő* és az *Egérkirály* (1816) c. meséi karácsony estéjén és éjszakáján játszódnak, amikor a bábú életre kel, és főhősnőjét, Marikát magával viszi Bábaországba. A történet igazán jóval később vált népszerűvé. CSAJKOV-SZKIJ a *Hoffmann-mesékből* három felvonásos balettet komponált (1892), amely mind a mai napig betölti az operaházak decemberi matiné műsorait. De majdnem ugyanilyen népszerű DICKENSnek a *Karácsonyi éneke* (1843), amelyben Scrooge, a fősvény uzsorás halott üzlettársa szellemének figyelmeztetésére jó útra tér, és gazdagon megajándékozta szomszédait, ismerőseit minden földi jóval.

A magyar irodalom első műve *A koldusgyermek* c. elbeszélés (1854), amelyben megjelenik a „karácsonyfa” említése, JÓKAI MÓR nevéhez fűződik. Ismert íróink közül CSIKY GERGELY két karácsonykor játszódó novellát is írt 1880 körül. Mindkét mű társadalmi igazságtalanságot tár fel, ahol a gazdag gyáros vagy bankár empátia nélkül nézi végig, hogy az önhibáján kívül csődbe jutott ismerőse karácsonykor lesz öngyil-

kos (*Maláta úr karácsonyfája*), két lány pedig megfagy az utcán (*Szép hajnal, szép csillag*).

A 19-20. század fordulója az irodalom terén valóságos lavinát indít el versek és a kispika területén. Az irodalmi lapok fontos szerepet játszanak az ünnepkör népszerűsítésében. Az írók szinte mindegyike rendszeresen publikál valamelyik napilapba, folyóiratba, s beküld december táján egy ünnepi verset, novellát, emlékeztet, mit is jelent neki Jézus születése.

Az 1894 decemberében induló *Új Idők* irodalmi hetilapot a Singer és Wolfner Kiadó hívta életre, s HERCZEG FERENCET bízta meg a lap szerkesztésével, aki ötven éven át töretlenül a lap élén állt. Konzervatív értékrendjével a vidéki értelmiség, általában a magyar középosztály kedvelt lapjává vált, példányszáma az összes periodika közül a legmagasabbnak számított (30-40 ezer között mozgott). Az itt publikáló írók közt találjuk a magyar irodalom színe-javát, publikált itt KOSZTOLÁNYI DEZSŐ, AMBRUS ZOLTÁN, BRÓDY SÁNDOR, MIKSZÁTH KÁLMÁN, GÁRDONYI GÉZA, TÖMÖRKÉNY ISTVÁN, KASSÁK LAJOS, SZABÓ LŐRINC, MÁRAI SÁNDOR, GULÁCSY IRÉN, FEKETE ISTVÁN, sőt még

1916 karácsonya, Skoda 30,5 Mörser mozsárgyú az olasz fronton (forrás: Fortepan / Vogl Elemér)

1943 karácsonya
(forrás: Fortepan / Konok Tamás id)

RADNÓTI MIKLÓS is! Minden évben volt karácsonyi szám, ezeket szép versekkel, izgalmas ünnepi történetekkel, karácsonyt megidézõ fotókkal, grafikákkal töltötték meg, hogy vonzó legyen mind a szegények, mind a jómódúak számára a lap.

Verse jelent meg a lapban CZÓBEL MINKÁNAK, EMŐD TAMÁSNAK, MÓRA FERENCNEK, RÁBA GYÖRGYNEK, VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULÁNAK, egyik vers szebb, mint a másik, szívbemarkoló, megható érzelmű mindahány. Számomra mégis a legszebb karácsonyi verset ADY ENDRE írta (Karácsony), amely a költő legelső kötetében jelent meg Debrecenben (1899). Néhány gondolata korokon átívelő óhajt fogalmaz meg: „Nem volna más vallás./ Nem volna csak ennyi: /Imádni az Istent/ És egymást szeretni”.

A karácsonyi versek némelyikét valamely aktuális esemény hívta életre. EMŐD TAMÁS *Betlehem* c. verse az I. világháború idején íródott, és a csatateren elesett honvédek meg nem született gyermekeit eleveníti meg, ők a mennyországból tekintenek a földre, lehetséges nemző apjuk idő előtt elesett a fronton. Hasonlítanak ők a Betlehemben, Heródes utasítására legyilkolt két év alatti kisdedekre: egy cezarománias uralkodó, és egy gyilkos korszak áldozatai lettek. VITÉZ SOMOGYVÁRY GYULA versének címe: *Karácsony 1939*. A költemény a II. világháború első hónapjainak csataterét idézi, miközben keresi az új Betlehemet, ahol megszülethet ebben a vészterhes időben a kis Jézus. Ez a helyszín a költő szerint a magyar Tiszapart lesz! „...itt a Tisza táján/ van még egy nép. A szíve: bárány,/ a lelke: jászol, kunyhója: béke/ és tiszta könny van a szemébe,/mert megszenvedett száz helyett.” Sok évtized távlatából nézve a verset, csak ámulunk a vers optimizmusán, mert utólag könnyű már tudnunk, hogy mi voltunk egyik legnagyobb vesztesei ennek a háborúnak is.

Még gazdagabb a magyar irodalom karácsonyi témájú prózai alkotásokban. A bőség zavara tölti el a téma iránt érdeklődőket, mikor újabb és újabb művek bukkannak elő. Több tucat írást átolvasván most csak azokról szólnék, amelyek valamilyen szempontból relevációnak minősülnek. A bennük felbukkanó rejtett üzenet, megrázó tartalom, életbölcesség, illetve ke-

resztény igazságélmény ad katartikus érzést, válik maradandó élménnyé.

Nagy íróink felejthetetlen történetekkel emlékeztek meg az ünnepről. JÓKAI MÓR története első pillantásra könnyed bohóságnak tűnik (*Mit hozzon a Jézuska?*), valójában az élet igazi értékeiről olvashatunk benne. Kamilla, a tehetséges hegedűművész, férjhezmenetele után abbahagyja a zenélést, hogy szerelmes férjének éljen. De egyre komorabb, lehangoltabb lesz. Amikor férje újabb ékszer megvásárlását helyezi kiállításba karácsonyi ajándékként, nem kéri az ékszert, hanem visszaveszi a hegedűjét, ismét játszik, és koncertezni készül. Mi minden van még, ami pénzzel nem váltható ki, mert tehetség, barátság, hazaszeretet, egyik sem pénzes kategória, hanem lélekemelő érzés.

MÓRA FERENC többször is nekifutott karácsonyi tartalmú megszólalásnak. Az ünnepet tréfás oldaláról közelítette meg, amikor elképzelte, egy ősember hogyan készítené ajándékot első és legfontosabb feleségének (*A kedves gondok ünnepe*). Öt-hatezer évvel ezelőtt először egy bivalyt kell agyonverni, hogy annak lapockacsontjából kifaragghasson egy korongot, majd abból egy gyűrűt. Ha elpattan a csont, kezdheti előlről a nehéz munkát, amihez valószínű, új szerszámot kell beszerezni vándorkereskedőktől. Manapság – véli az író, vele mi is – könnyebb ajándékot vásárolni, mégis sokat töprengünk, kinek mit vegyünk, hogy tessenek is.

Móra másik karácsonyt érintő írása roppant elgondolkodtató (*Édes kicsi Jézus*). Fájdalmas iróniával szólítja meg az író Jézust, hiszen köztünk már senki nem hiszi komolyan, hogy ez a nap dicsőség a mennyben, és békesség a földön. Az evangéliumokból csak a Gonoszság, Kapzsiság, Gyűlölet, Góg és Bosszú maradt meg, a Szeretet tilos beviteli cikk, ha élnél, elkoboznák

tőled. A mi világunk nem érdemel meg Téged. Ha le szállsz, a holnapért tedd!

BABITS MIHÁLY egy középkori legendát dolgoz fel novellájában (*Karácsonyi Madonna*). Artúr lovagot hiába figyelmeztetik: aki karácsony éjjelén meglesi a dómban Szűz Máriát karján a kiseddel, nem éli túl az eseményt. Artúr felmászik a dóm párkányára, betöri a díszes üveglakot, és a csilláron hintázva várja a csodát. És Szűz Mária holdsarlón lépdél az oltár felé, körötte röpdősnek az angyalok az orgona sípjai között, Szt. Cecília játszik a fehér billentyűkön. Magyarország védasszonya szeretettel mosolyog, pedig hét tör döfi át szívét. Kőszentek hódolnak neki, karján tartja fiát, az isteni gyermek fényes arca mosolyog. Artúr lovagot másnap reggel a sánta sekrestyés halálra zúzva találja a csillár alatti kövön. Az isteni titok felfedése elviselhetetlen szépségű élményt jelent a földi ember számára. Ha felkészületlenül éri az élmény, belehal az örömébe. A parancs megszegése halálos véték.

HERCZEG FERENC két alkalommal szövi mondanivalóját Jézus születésének ünnepe köré. A *Himlő utca* allegorikus meséje a fekete himlős beteg királyfi meggyógyulásáról szól, akit az özvegy királyné önfeláldozása hoz vissza az életbe. Az édesanya saját életét kockáztatja a sötét alvilágban, dühöngő bivalyt, ágaskodó kígyókat megszelídítve, hogy megszerezze a beszélő huszárt a fiának, majd a gyógyszer arcának sebeit begyógyítandó. Fia életének és szépsége megmaradásának ára saját arcának csúffá válása. Gyermekeinek visszanyert egészsége miatt nem bánja saját rútságát, és ekkor jön a nem várt csoda, mert a gyermek őszinte szívvel mondja a szemébe, hogy ő a világ legszebb asszonya! Ekkor a királyné visszanyeri arcának báját, fiatalos mosolyát. A történet az anyai szeretet és önzetlenség apoteózisa mesébe rejtve.

Herczeg a másik történetben (*Idén nem lesz karácsony*) keresztfiát, bátyjának fiát, akit szintén Ferencnek hívtak, siratja el. A fiú orvostanhallgatóként önkéntes katonai szolgálatra vonult be az I. világháborúban. A szerb fronton járványos tífuszt kapott, amiről a rokonokat nem értesítették. Az író keresztapa leutazott a frontra, egy kórházban találta meg a fiút lefogyva, eszméletlen állapotban. Hazahozta, itthon meggyógyították, tanulhatott volna tovább. Ám ő ismét jelentkezett frontszolgálatra, ekkor az orosz frontra került, ahol néhány nappal később halálos lövést kapott, és hősi halált halt. Neki fontosabb volt a magyar becsületért harcolni és meghalni, nem a kényelmet választotta. Az író keserűen jegyzi meg, ezért nem ünneplik 1915-ben a karácsonyt, most a fiút gyászolják. Vele kihalt a nagyreményű família.

A századfordulótól a második világháború végéig az írók szinte mindegyike megnyilvánult az ünnepet köszöntve, bensőségességét hangsúlyozva. A háború, még inkább a fordulat éve (1948) után Jézus születését már nem volt szabad emlegetni, a karácsony hagyománya visszaszorult a családok magánéletébe, a négy fal közé. Hivatalosan legfeljebb Téliapó jöhetett Jézuska helyett, és a karácsony „fenyőünnep” lett. Az írók sem írtak keresztény emlékezőseket. Öncenzúra, esetleg vállalati ünnepek, egymás megajándékozása volt téma egy-egy napilap, képes folyóirat ez idő tájt leközlött szösszenetei között.

Alkalmanként mégis született irodalmi alkotás, pl. az 1956-os forradalom kapcsán MÁRAI SÁNDOR írt szívbemarkoló verset a levert magyar forradalomról. Ez volt 1956 karácsonya, a vers címe: *Mennyből az angyal*. „*Mondd el, mert világ csodája:/ Egy szegény nép karácsonyfája/ A Csendes Éjben égni kezdett -/ És sokan vetnek most keresztet./ Földrészek népe nézi, nézi,/ Egyik érti, másik nem érti./ Fejük csóválják, sok ez, soknak./ Imádkoznak vagy iszonyodnak,/ mert más lóg a fán, nem cukorkák:/ Népek Krisztusa, Magyarország.*”

A költeményt csak a rendszerváltás – és Márai halála – után ismerhettük meg hivatalosan, nyomtatásban. A levert forradalom miatti fájdalomérzés ebben a nagyszerű költeményben kapcsolódott össze a karácsony felemelő, Jézus születését váró ünnepel.

Az 1950-60-70-es évek szegényes költői-írói termései között emlékezzünk meg három költőnk karácsonyi verséről. Kányádi Sándor az elhagyott erdélyi magyarság fájalmát zengi *Isten háta mögött* c. versében: „*üres az istálló s a jászol/ idén se lesz nálunk karácsony / hiába vártok/ nem jönnek a három királyok*”.

SZILÁGYI DOMOKOS egyenesen a gyerekeknek írja a versét, de a felnőtteknek szól inkább a figyelmeztetés: „*ne díszített fákon, hanem /a szívekben legyen a karácsony*”. (*Karácsony*)

PILINSZKY JÁNOS *A fényesség angyal is...* c. versében egy világháborús karácsonyra emlékezik: „*akár a fényes pelyhek is/ vigyázva földet értek,/ a fényesség angyal is/ ő is a földre lépett*”. A költő a maga visszafogott lényével nem is beszél az ünnep lényegéről, a kised születéséről, Mária, József vándorlásáról, a pásztorokról, semmiről, ami megszokott az ünnep felidézése kapcsán, csak az angyal földre lépését említi, s mi tudjuk, miért jött. Hozza a jó hírt: ne féljete, megszületett a Megváltó.

A régi karácsonyainkra való emlékezés alkalmat adhat nekünk ma, 2023-ban is arra, hogy lelkünket megújítva várjuk a Kised születését. ■

Társasjátékok Ünnepe – egy hétvége, amin a felnőttek is csak játszanak

ORBÁN ZSÓFIA

módszertani könyvtáros, Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Könyvtár

orban.zsofia@semmelweis.hu

A társasjátékok világa napjainkban

Meglepő a kijelentés, de a Covid némi pozitívumot is hozott magával. A karantén és bezártság idejét sokan arra használták, hogy leültek együtt az asztalhoz társasjátékozni. Nem kell pszichológusnak lenni ahhoz, hogy megállapíthassuk a jótékony társadalmi hatását ennek a jelenségnek. Összeült a szűk család vagy baráti társaság, együtt játszott, egymásra figyelt, kikapcsolódott és szórakozott, és legalább ennyi időre nem gondolt a nehéz időszakra.

A Covid enyhülésével és a mostani békésebb időkkel sem tűnt el ez az új trend, sőt kiteljesedett. Ma is elmondható, hogy rengeteg felnőtt társasjátékozik. Játszik a gyermekeivel, barátaival vagy a családdal. Játszik otthon vagy nyilvános helyen, játszik az asztali játékok online verziójával akár idegenekkel, esetleg rendezvényen, mint például a november 18–19-ei hétvégén a *Társasjátékok Ünnepe*n.

Ezen a hétvégén tartották meg ugyanis a 11. Társasjátékok Ünnepe-t a Millenárison, ahol a hazai társasjáték-kiadók, -fejlesztők képviseltették magukat és árulták játékaikat kedvezménnyel. A fő attrakció a több mint 400 asztal, amelyen több száz játék volt kihelyezve és lehetőség volt kipróbálni őket. [1]

Bejárat a Társasjátékok Ünnepe-re – a szombati napon voltak, akik akár egy órát is vártak a bejutásra. Nekünk vasárnap szerencsénk volt. (a szerző felvétele)

A Társasjátékok Ünnepe-n vásárolni is lehetett (a szerző felvétele)

A társasjátékos kultúra tehát az utóbbi időben igen kiszélesedett. Úgy mint a könyvkiadásban, itt is működik, ugyan jóval kevesebb, de a társasjátékos körökben jól ismert kiadó, akik a külföldön megjelenő játékokat a gazdasági szempontok figyelembevételével elhozzák Magyarországra, legtöbbször magyar fordítással. Ritkán természetesen magyar fejlesztők játéka is kerülnek a piacra, de zömével kis időeltelődással, de a külföldi játékok jutnak el hazánkba a magyar kiadók jóvoltából. A kiadók a rendezvényre is kitelepültek, az asztalokon lévő terítők színe árulkodott arról, melyik kiadóhoz tartozik az adott asztal, és kinek a játéka lehet ott kipróbálni. Leginkább a friss vagy közelmúltbéli megjelenéseket, esetleg még nem kapható, de közelgő újdonságokat próbálhatták ki az érdeklődők.

Társasjátékok Ünnepe – hogyan is néz ki a rendezvény?

Jómagam idén először vettem részt ezen az eseményen, amelyről ugyan hallottam már a korábbi években is, mivel társasjátékos körökben, fórumokon igen sok szó esik róla. A talán legnagyobb nemzetközi, rangjogók körében jól ismert társasjátékos fesztivált minden évben Essenben, Németországban tartják.

A nagy magyar rajongók elzarándokolnak ide, hogy a külföldi újdonságokat megismerjék, de természetesen hazánkban is nagy igény van hasonló programra. Az évek során, ahogy egyre inkább elterjedt a társasjátékok híre köszönhetően a közösségi médiának, úgy egyre többen látogattak el a Társasjátékok Ünnepére. Olyannyira igaz ez, hogy idén először rendezték meg a Millenáris Parkban, mert a korábbi helyszínét már jócskán kinőtte.

Azonban minden társasjáték kedvelő egyetért azzal, hogy ennél még egy sokkal nagyobb csarnokot is meg lehetne tölteni játékokkal és játékosokkal. Családok, baráti társaságok, párok, kezdő érdeklődők és fanatikusok, a közösségi médiában társasjátékokkal foglalkozó úttörők vesznek részt az eseményen. Az asztalokra kitett játékokhoz bárki odaülhet, segítők jönnek és elmagyarázzák a szabályt, nézelődők bámészkodnak az asztal mellett és ugrásra készen várakoznak, hogy mikor fejezik be a menetet és ülhetnek végre ők is oda kipróbálni. El lehet itt mindenben merülni. Egyik percben még az ókori Egyiptomban kalandoztunk, később kisvárost építettünk lapkákból, utána meghódítottunk egy lakatlan bolygót, majd a végén borásznak álltunk. A társasjátékok tematikája kifogyhatatlan: lehet a Marsot terraformálni, lehet madarakat gyűjteni, benépesíteni növényzettel a Földet vagy a lakást, lehet a történelemben kalandozni, viaskodni, területet foglalni, állatkertet, vidámparkot építeni, szőlészetet működtetni, ősembernek vagy mezőgazdásznak állni, és még sorolhatnám. Tehát mindenki megtalálhatja a magának tetsző témát, de egyúttal a különböző társasjáték típusokat is a kártyajátéktól a partyjátékon át a stratégiai játékgig. A Monopoly és Activity már a múlt, itt olyan mechanizmusokat ismerhetünk meg, amikre nem is gondolunk, a társasjáték-fejlesztők fantáziája határtalan.

Az ismeretlen bolygó nevű társasjáték kipróbálása a Társasjátékok Ünnepén (a szerző felvétele)

A Társasjátékok Ünnepének forgataga (a szerző felvétele)

Társasok a közösségi tereken

A társasjátékok világa egyre inkább kiszélesedik és különböző médiumok, vendéglátó egységek vonják bele magukat ebbe a közegbe. Ugyanakkor egyre gyakrabban könyvtárak is megjelennek a színtéren.

Van társasjátékos kávézó, ahol bármit levehetünk a polcra, rendkívül széles a kínálat. A kiadók boltjában is lehetőség van játékokat kipróbálni. Létezik erre szakosodott cég, közösség, amely csapatépítők, rendezvények mellett a kölcsönzéssel is foglalkozik. Továbbá léteznek társasjátékos klubok is a különböző városokban. Online is játszhatunk ismerősökkel vagy idegenekkel a Board Game Aréna weboldalon, ahol a hagyományos játékok online verziója található meg (ingyen kevesebb játék, előfizetéssel rengeteg érhető el).

A közösségi média sem maradhat ki ebből a mozgáslomból. Vannak YouTube csatornák, ahol a társasjátékokat mutatják be, véleményt mondanak róla, rövid szabálymagyarázattal próbálják segíteni az érdeklődőket. A kiadók is jelen vannak, ők is bemutatják a legújabb termékeiket a különböző platformokon, kibontják a dobozt, megmutatják az alkatrészeket és elmagyarázzák a szabályt.

A könyvtárakban is egyre inkább megjelenik a társasjáték klub lehetősége, mint különleges szolgáltatás. Találkoztam a Szabó Ervin Központi Könyvtár hirdetésével, szórólapjával a nyáron, amely a regisztrált vagy beiratkozott olvasókat várta pár alkalommal játékos délutánra, ahol több társasjáték közül válogathattak a résztvevők.

Külföldi példaként már társasjáték kölcsönzést is említeni lehet extra szolgáltatásként. A Brooklyn Public Library hosszú listájából választhatnak az olvasók, és kikölcsönözhetnek maximum 3 játékot a több-százados kínálatból. [2] A játékok célcsoport szerint van-

A Társasjátékok Ünnepeinek forgataga (a szerző felvétele)

nak rendezve: kezdőknek, kicsiknek és nagyobbaknak, egy vagy két játékosnak, party játékot vagy komplexebb, bonyolultabb stratégiai játékot kedvelőknek szóló listákat is találunk. Többet is megtudhatunk róluk, minden játék mellett bővebb információt rejtő linket találunk, amely a nemzetközi BGG (*Board Game Geek*) oldalra vezet. Ez az oldal a társasos világ legnagyobb weboldala. Játékok értékelését, videóit, szabályait találjuk nemzetközi viszonylatban és egyéni játszási listáinkat is megszerkeszthetjük. Igazán figyelemre méltó példa a brooklyni könyvtáré, hogy igen részletesen kidolgozott kölcsönzési szabályrendszerrel és ekkora játékkínálattal várja olvasóit. (Színes kis érdekesség, hogy a brooklyni könyvtár varrógépet, hangszert és teleszkópokat is kölcsönöz. [3])

Biztos vagyok benne, hogy számos más külföldi példát is lehetne hozni könyvtári társasjáték-kölcsön-

zésre. Magyarországon sajnos ez még gyerekcipőben jár, jómagam is szívesen igénybe venném a játékkölcsönzési szolgáltatást. A Szabó Ervin könyvtár programját tudtam budapesti példának felhozni, ami ugyan úgy látom, szezonális jellegű volt, valamint kölcsönzési lehetőségről sajnos esetükben nem tudok. Hallottam azonban jó példát, amely a szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtárhoz köthető. Náluk is működik játékkölcsönzés, hasonló korcsoport szerinti rendezésben és szabályrendszerrel, mint az amerikai könyvtárnál. [4] Van tehát hazai példa, de talán más közkönyvtárak is meglátták már a lehetőséget a kölcsönzésben vagy játékos délutánok szervezésében, esetleg tervben van ilyen irányú fejlesztés. Én bízom abban, hogy felismerik ezt az igényt, és egyre több könyvtárban lehet majd játszani vagy kölcsönözni. Az biztos, hogy a jövő közkönyvtárának egyik fő célja a közösségépítés, programszervezés, kikapcsolódás, és ennek jelentős eszköze lehet a társasjáték. Ebben pedig teljesen meggyőződött a hétvégi Társasjátékok Ünnepeinek hangulata és népszerűsége.

Források:

- [1] Társasjátékok Ünnepe: A rendezvényről. [letöltés dátuma: 2023. november 23.] URL: <https://tarsasjatekokunnepe.hu/hamarosan/>
- [2] Board Game Library. Brooklyn Public Library. [letöltés dátuma: 2023. november 23.] URL: <https://www.bklynlibrary.org/board-game-library>
- [3] Borrowing. Brooklyn Public Library. [letöltés dátuma: 2023. november 23.] URL: <https://www.bklynlibrary.org/board-game-library>
- [4] Társasjáték Kölcsönzés. Új szolgáltatás indult a Verseghy Ferenc Könyvtárban. [letöltés dátuma: 2023. november 23.] URL: <https://vfmk.hu/2021/09/22/tarsasjatek-kolcsonzes/>

Könyvbemutató szubjektív elemekkel

VESZPRÉMI KÁROLYNÉ

könyvtárvezető, Győr-Moson-Sopron Vármegyei Petz Aladár Egyetemi

Oktató Kórház Orvostudományi Szakkönyvtár, Győr

petzmedlib@gmail.com

BARTOS GÁBOR (szerk.), BIHARI IMRE (szerk.): Mozaikok a magyar érsebészet történetéből. Budapest: Ádám és Bihari Kft. (Á+B Kiadó), 2023.

2023. november 5-én – vasárnap – este üzenetet kaptam a telefonomra egy futárszolgálatától: „Küldeményét november 6-án, hétfőn, 8,30–12,30 között kézbesitem.”

Fogalmam sem volt, milyen küldeményről van szó, „tudtommal nem rendeltem semmit” – gondoltam. Bevallom, nagyon furcsálltam a dolgot, sőt adathalászatra és mindenféle egyéb átverésre gondoltam.

November 6-án délelőtt megoldódott a rejtély. A portás egy vaskos és nehéz küldeménnyel a kezében sétált be a könyvtárba – ezt Noked hozták – mondta, letette és már ment is tovább. Alig néhány perc múlva megcsörrent a telefonom, a futár kérdezte, jó helyre tette-e le a csomagot, ugye, megkaptam már. Mondtam, minden rendben – majd elkészöntünk.

Ahogy a csomagot bontogattam, jutott eszembe egy korábbi levelezés, amelyben egy ajándéknak szánt könyv eljuttatása ügyében kértek tőlünk címadatokat.

Az ajándékként érkezett könyv a BARTOS GÁBOR és BIHARI IMRE által szerkesztett „Mozaikok a magyar érsebészet történetéből” című kiadvány volt, melyet Bartos doktor az alábbi szavakkal dedikált:

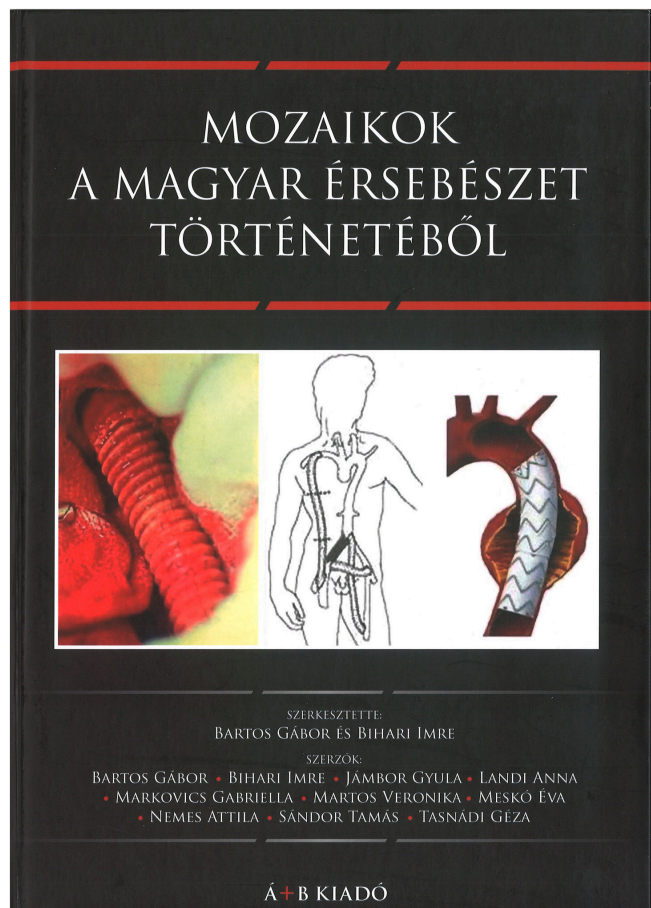
*Jóindulatú figyelmébe ajánljuk szerény munkánkat sok baráti tisztelettel.
Bartos Gábor
Dunaújváros, 2023. július 28.*

„Jóindulatú figyelmébe ajánljuk szerény munkánkat sok baráti tisztelettel:

Bartos Gábor

Dunaújváros, 2023. július 28.”

Bartos Gábor doktor jó néhány évvel ezelőtt, 2014 januárjában megkeresett telefonon, hogy egy készülő munkájához kérne segítséget. Konkrétan a kórházunk sebészei és érsebészei által írt publikációk listájának összeállítására kért fel. Akkor elég sok időt fordítottunk erre, és sokszor egyeztettem a témában Bartos doktorral is. Többször említette, hogy egy átfogó történeti munkán dolgozik.

Mára már szinte el is felejtettem a dolgot, de a könyv eszembe juttatta, hogy mennyire nem volt egyszerű összeállítani az általa kért publikációs listát, és hogy Bartos doktor valahányszor beszélünk, mindig mennyire hálás volt segítségünkért.

Miután átnéztem a könyvet, azonnal tollat, helyesebben szólva billentyűzetet ragadtam és köszönőlevelet írtam dr. Bartos Gábornak. Rákattintottam a küldés gombra és meglegedetten dőltem hátra, majd alig fél perc múltán elégedettségem csalódottságba csapott át. A rendszer hibáüzenetet küldött: a címzett ismeretlen, a levél nem kézbesíthető.

Mindenképpen meg szerettem volna köszönni, Bartos főorvos úrnak, hogy ennyi idő után sem felejtette el, hogy, ha csak egy „pillanatra” is, de „dolgoztunk együtt”. Próbáltam információhoz jutni, így „Google a barátunk!” felkiáltással begépeltem Bartos doktor nevét a keresőbe, s az első találat máris a nekrológia volt.

Dr. Bartos Gábor PhD érsebész a Dunaújvárosi Szent Pantaleon Kórház nyugalmazott osztályvezető főorvosa csak pár nappal előbb, 2023. október 31-én, hunyt el. A köszönetemet a kiadványért már csak BICHARI ANNÁNAK tolmácsolhattam.

Számomra érdekes momentum még a könyv szerzőivel kapcsolatban, hogy Bartos Gábor 1931-ben a győri kórházban született és Csornán nőtt fel, tehát helyi (Győr-Moson-Sopron Vármegye) szál is kötődik hozzá, illetve, hogy a szerzők között szerepel MARTOS VERONIKA kolléganőnk is, aki a Pécsi Egyetem Pekár Mihály könyvtárának könyvtárosaként nyugdíjazása előtt sokunk életét könnyítette meg, könyvtárközi kéréseinkre azonnal és nagy odaadással reagálva.

Úgy gondoltam, tisztelegve Bartos Gábor emléke és pályája előtt, könyve rövid bemutatásával, egy személyes bevezető után talán sikerül felkeltenem az érdeklődést a könyv iránt.

A kiadvány megjelenésében nagy alakú (21 cm × 30 cm), igencsak vaskos, 572 oldalas kiadvány. Súlya miatt komoly fizikai erőt igényel kézben tartani, de a külalak kárpótol ezért. Keménynyitvány, kötött könyv, minőségi fényes papírra nyomtatva, számos színes ábrával, fotóval illusztrálva.

A könyv szerzői Martos Veronika kivételével valamennyien kutató és klinikai orvosok, akik résztvevői lehettek szakma fejlődésének.

A két előszó – PROF. DR. GLOVICZKI PÉTER érsebész professzor, a Mayo Klinika emeritus egyetemi tanára és a szerzők előszava –, valamint a bevezető összefoglalás után a könyv törzsanyaga 15 nagy fejezetre oszlik.

Terjedelmében az egyik legnagyobb fejezet (I. fejezet) foglalkozik a magyar érsebészet történetével bea-

gyazva és párhuzamba állítva a nemzetközi érsebészet történetével, kezdve azokkal az ókori kezelésekkel, melyek mai szemmel nézve kezdetleges érkezelésnek minősülnek. A fejezet a XX. század közepéig vezet el minket, s emellett Bartos doktor életének egy-egy jelentős állomása is megjelenik.

A következő fejezet első részében külön részletezik a szerzők az I. világháborúig, a második részben az 1914-től a harmincas évekig, majd az 1950-es évekig terjedő időszak jellemzőit, jelentősebb orvosi beavatkozásait, amelyek új módszerként jelentek meg a klinikai gyakorlatban. A háború korszaka nagy jelentőséggel bír a téma szempontjából, hiszen a háborús körülmények között szerzett sérülések sürgős ellátása nagy leleményességet igényelt az ellátást végző orvostól és segítőitől, de a kényszer szülte megoldások sok esetben új előremutató módszereket is jelentettek nemcsak traumatológiai, hanem érsebészeti szempontból is.

A harmadik fejezetben a modern kori érsebészet (1950-es évek utáni időszak) jelentősebb képviselői és eseményei kerülnek bemutatásra.

Külön fejezetet szenteltek a szerkesztők a külföldön élő magyar származású kutatóknak és klinikusoknak.

Az ötödik fejezet szintén nagy terjedelmű, melyben felsorolásra és bemutatásra kerülnek azon magyarországi intézmények – a nagy, országos intézményektől a kisvárosi kórházakig – ahol kialakult önálló klinikai osztályon folyik érsebészeti munka. Megemlékeznek a szerzők a kezdeti lépéseken túl a jeles képviselőkről is, akik az érsebészeti munka elindításában szerepet játszottak egy-egy intézményben, illetve az aktívabb osztályok esetében publikációs listát is találunk a fejezetek végén.

Ezt követi a magyar érsebészek válogatott arcképcsarnoka, felsorolás jelleggel, röviden, pár sorban bemutatva a magyar érsebészet legjelentősebb képviselőit a kezdetektől.

A következő fejezetek egyes speciális műtéti eljárások bevezetésének hazai folyamatát és művelőiket mutatják be (éregyesítés, érpótlás, phlebológia = érgyógyászat, kísérletes és klinikai nyirok-érsebészet, gyermek érsebészet, érmalformatiók sebészete).

A „Hazai elsők” fejezetben 157 speciális eljárás kerül felsorolásra, megtudjuk, ki és mikor alkalmazta először az eljárást.

A folytatásban képet kapunk arról is, hogy a speciális magyar műtéti eljárások hogyan jelentek meg a nemzetközi szakirodalomban, milyen értéket képviselnek, mennyire váltak magyar eljárásként ismertté.

Végül a történeti részt a belgyógyászati angiológia hazai fejlődésével foglalkozó írás zárja.

Az utolsó fejezetben felsorolásra kerülnek a Magyar Angiológiai Társaság Soltész Lajos emlékérmével díjazott orvosok.

A keresést a könyv végén található névmutató segíti.

Az általános történeti részek kivételével a fejezetek többségében a szerkesztők jelzik az adatgyűjtés lezárásának időpontját, ami fejezetenként, témától függően változó. Többnyire a 2010-es évek közepe, második fele, tehát nem mostanában zárult le az anyaggyűjtés. Nyilván a hiányzó évek anyagának feltérképezése már egy újabb kutatómunka része lesz, egy újabb kihívást jelent majd annak, aki erre vállalkozik.

A könyv szerkesztői és szerzői egyrészt saját életükből merítenek, hiszen maguk is az események, a fejlődés résztvevői voltak, így több évtizednyi eseményt, élményt, emléket, szakmai tapasztalatot tesznek közzé, ezzel téve személyesebbé a száraz adatokat. Másrészt több évtizednyi összegyűjtött adatot dolgoznak fel, így adva összefoglaló képet az orvostudomány hazai fejlődésének egy szeletéről. A szöveges

tartalom mellett számtalan arckép, fotó és színes ábra segíti és teszi lehetővé a vajt fülű szakember számára a régmúlt felidézését, az amatőr olvasó számára a szakmai specialitások elemzésének megértését. A szerzők korszakonként részletekbe menően elemzik az előrevivő technikákat, módszereket, varratípusokat, ellátási formákat, beleszöve saját működésük periódusait, ezzel együtt személyes gyakorlatukat és annak változásait is a történetfolyamba.

Ha valaki figyelmesen lapozza a kiadványt, észrevehető, hogy számos átfedés tapasztalható az egyes fejezetekben. Ez annak köszönhető, hogy az összegyűjtött anyag több szempontú feldolgozáson ment keresztül, melynek eredményeként egy átfogó történeti munka született.

A kiadvány így joggal kaphat helyet bármelyik könyvtár polcán, s ajánlható nemcsak a szakterületen dolgozó szakemberek, hanem a tudománytörténet, illetve ezen belül e speciális téma iránt általánosságban érdeklődők számára is. ■

Szerzői útmutató | *Author guidelines*

Az Orvosi Könyvtárak a MAGYAR ORVOSI KÖNYVTÁRAK SZÖVETSÉGE (MOKSZ) szakfolyóiratoként az érintkező szakterületeken készült tudományos közleményeket, ezen szakmai közösség életével, napi munkájával kapcsolatos cikkeket és érdeklődésére számot tartó híreket tesz közzé open access formában.

Az egyes rovatok rövid bemutatása (ld. a borító hátoldalán) leendő szerzőink számára kínál fel lehetőségeket készülő publikációik céljának, műfajának megválasztásában.

Az Orvosi Könyvtárak – néhány indokolt kivételtől eltekintve – kizárólag máshol még nem publikált írásokat közöl. A szerkesztőség az elektronikus postacímére (ok.szerkesztoseg@gmail.com) megküldött kéziratokat úgy tekinti, hogy azok közrebecsátása minden feltüntetett szerző közös akaratával történik. A közlésre való elfogadás jogát a szerkesztőség fenntartja, az eredeti szövegváltozatokat – a szerzői szabadság és felelősség meghagyásával – szakmai és nyelvi szempontból lektorálja, a megjelent közlemények tartalmáért a szerzők felelnek.

Kérjük Tisztelt Szerzőinket, hogy nevük mellett munkahelyüket (amennyiben van) és elektronikus elérhetőségüket is tüntessék fel, a közlemény címét pedig magyar és angol nyelven szerepeltessék.

Az „Eredeti közlemények” rovatba szánt művek kéziratának emellett tartalmaznia kell:

- a cikk magyar és angol nyelvű rezüméjét (maximum 100-100 szó terjedelemben);
- a közlemény tartalmát tükröző 3-5 angol és magyar nyelvű kulcsszót;
- a közlemény végére rendezett jegyzeteket, a hivatkozott (szak)irodalom és a közölt képek forrásait.
- A jegyzetek tartalmazzák az azonosításhoz szükséges adatokat, formai szempontból pedig kövessék a *Vancouver* hivatkozási módszert.

Példák a különféle forrástípusok esetében:

- **teljes könyv**
Tringer L. A pszichiátria tankönyve. 5. átdolg. kiad. Budapest: Semmelweis; 2019. 604 p.
- **könyvfejezet**
Ashley M. Legal aspects of consent to treatment and the nature of malpractice claims in the United Kingdom In: Kay S, Wilks D, McCombe D ed. Oxford Textbook of Plastic and Reconstructive Surgery. Oxford: Oxford University Press; 2021. p. 1597-1604.
- **folyóiratcikk (1-6 szerző)**
Phimister EG, Hamel MB, Morrissey S, Rubin E. The Science behind the Study. N Engl J Med. 2022 June 2; 386 (22): 2138. DOI: 10.1056/NEJMe2206397
- **folyóiratcikk (6-nál több szerző)**
Richeldi L, Azuma A, Cottin V, Hesslinger C, Stowasser S, Valenzuela C, et al. Trial of a Preferential Phosphodiesterase 4B Inhibitor for Idiopathic Pulmonary Fibrosis. N. Engl J Med 2022 June 9; 386 (22): 2178-2187. DOI: 10.1056/NEJMoa2201737
- **internetes forrás**
Kirkman E, Watts S. Combat Casualty Care Research Programme. J R Army Med Corps. 2014 Jun;160(2):109-116. [letöltés dátuma: 2022. július 25.] URL: <https://militaryhealth.bmj.com/content/160/2/109.long>. DOI: 10.1136/jramc-2014-000254

(A Vancouver hivatkozási módszerrel kapcsolatban részletesebben vö. The Medical Library Association Style Manual. Rev. September 2019. Chicago, IL : Medical Library Association; 2019. [letöltés dátuma: 2022. augusztus 17.] URL: <https://www.mlanet.org/page/style-manual>)

Megjelenés: *Appearance:*
elektronikusan *electronic*

Periodicitás: *Periodicity:*
negyedéves *quarterly*

Kiadó: *Published by:*
Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége *Hungarian Medical Library Association*

Felelős kiadó: *Publisher in Charge:*
SZLUKA PÉTER *PÉTER SZLUKA*

Főszerkesztő: *Editor-in-Chief:*
GACSÁLYI-TÖLGYESI ÁGNES *ÁGNES GACSÁLYI-TÖLGYESI*

Honlap: *Website:*
<https://moksz.org> *<https://moksz.org>*

Facebook: *Facebook:*
<https://www.facebook.com/orvosikvtarak> *<https://www.facebook.com/orvosikvtarak>*

Szerkesztőbizottság: *Editorial Staff:*
GACSÁLYI-TÖLGYESI ÁGNES *ÁGNES GACSÁLYI-TÖLGYESI*
POGÁNYNÉ DR. RÓZSA GABRIELLA (PHD) *DR. GABRIELLA POGÁNYNÉ RÓZSA (PHD)*

Szerkesztőség: *Editorial Board:*
E-mail: *E-mail:*
ok.szerkesztoseg@gmail.com *ok.szerkesztoseg@gmail.com*

Telefon: *Phone:*
+36 70 610 4093 *+36 70 610 4093*

Tervezés, tördelés: *Design, layout editor:*
BRÁTÁN VERA *VERA BRÁTÁN*

Adószám: *Tax Number:*
18230082-1-42 *18230082-1-42*

ISSN 2061-0378

DOI: 10.18424/OK.2023.4

ORVOSI • 2023/4
KÖNYVTÁRAK